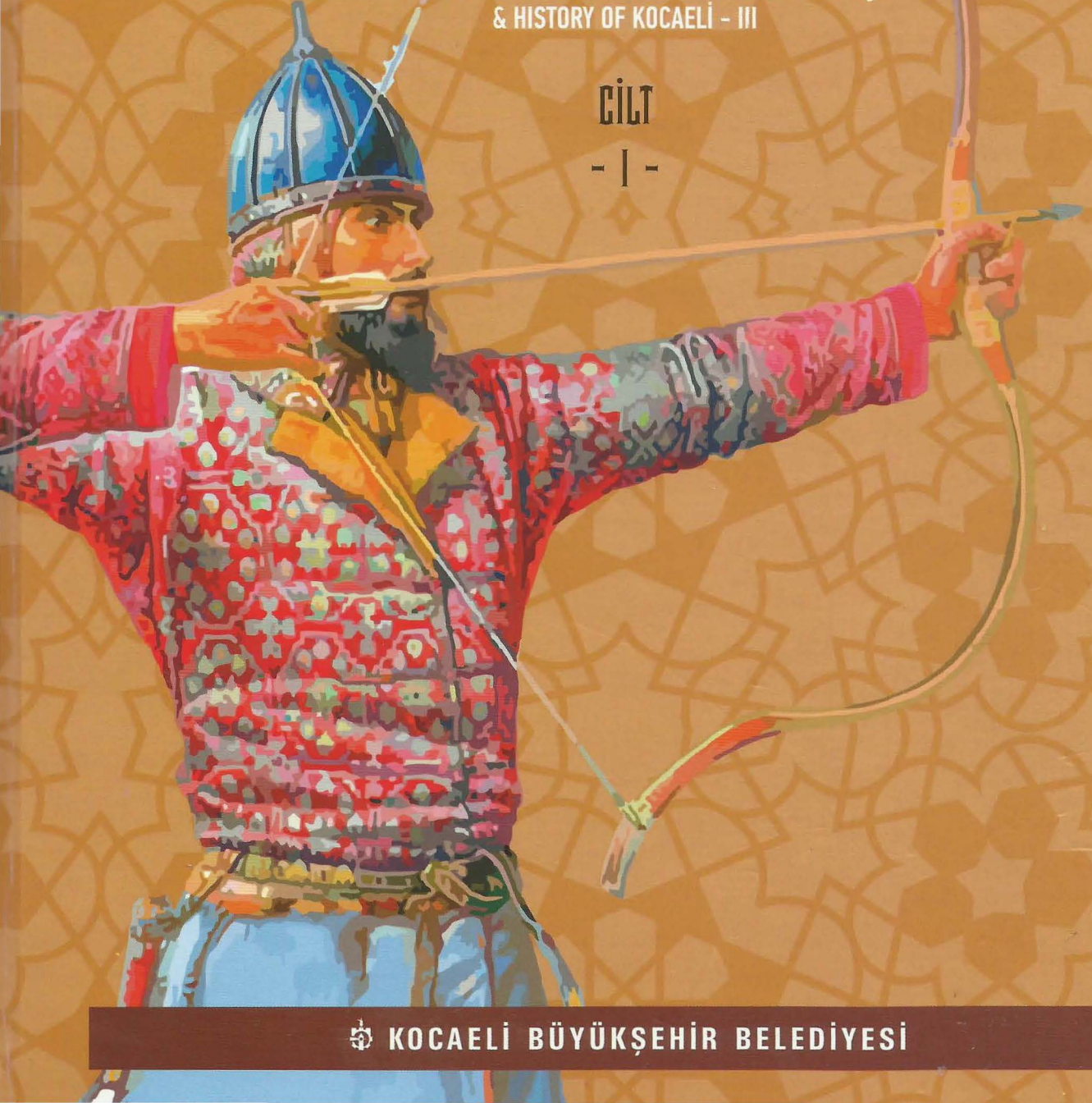

ULUSLARARASI
GAZİ SÜLEYMAN PAŞA
VE KOCAELİ TARİHİ
SEMPOZYUMU - III

INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON GAZİ SÜLEYMAN PAŞA
& HISTORY OF KOCAELİ - III

CİLT

- I -

ULUSLARARASI
GAZİ SÜLEYMAN PAŞA
VE KOCAELİ TARİHİ
SEMPÖZYUMU - III

INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON GAZİ SÜLEYMAN PAŞA
& HISTORY OF KOCAELİ - III

CİLT

- I -

© 2017 Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kùltür ve Sosyal İşler
Dairesi Başkanlığı Yayınları No: 38

© Copyright 2017 Kocaeli Metropolitan Municipality,
Department of Culture and Social Affairs No: 38

Bu kitabın her türlü basım, yayın ve telif hakları Kocaeli
Büyükşehir Belediyesi, Kùltür ve Sosyal İşler Dairesi
Başkanlığı'na aittir. Başkanlığın yazılı izni olmadan elektronik,
mekanik ya da diğer yollarla basılamaz, çoğaltılamaz ve
dağıtılamaz. Para ile satılmaz

All rights reserved. No part of this book may be printed,
reproduced or distributed by any electronic, optical, mechanical
or other means without the written permission of the Kocaeli
Metropolitan Municipality, Department of Culture and Social
Affairs

Tasarım

Mert Uğurdil
Serhat Batur Karadeniz

Baskı-Cilt

CNR Basım

Takım No: 978-605-5116-35-4 (TK)

ISBN: 978-605-5116-36-1 (1.c)

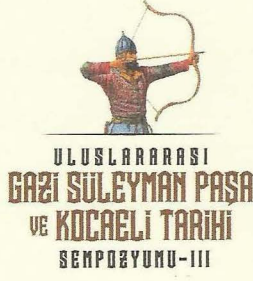
**ULUSLARARASI
GAZİ SÜLEYMAN PAŞA
VE KOCAELİ TARİHİ
SEMPOZYUMU - III**

**INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON GAZİ SÜLEYMAN PAŞA
& HISTORY OF KOCAELİ - III**

EDİTÖRLER:

Prof. Dr. Haluk SELVİ
Doç. Dr. M. Bilal ÇELİK
Doç. Dr. İbrahim ŞİRİN
Dr. Ali YEŞİLDAL

KOCAELİ 2017

Genel Koordinatör/General Coordinator

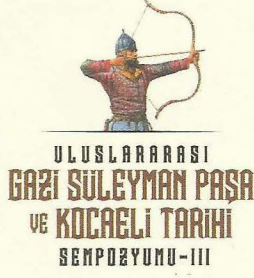
Doç. Dr. Tahir BÜYÜKAKIN

Düzenleme Kurulu/Executive Board

Prof. Dr. Haluk SELVİ
Doç. Dr. İbrahim ŞİRİN
Doç. Dr. M. Bilal ÇELİK
Dr. Ali YEŞİLDAL
Raşit FİDAN
Hasan YILMAZ
Hayriye SÖZER
Resül NARİN
Alptekin CEVHERLİ

Sempozyum Sekreterliği/Secretariate
Bilimsel Konular/Scientific Matters
Doç. Dr. M. Bilal ÇELİK
Resül NARİN

İdari Konular / Administrative Matters
Ali Kemal SANCAK

Bilim ve Danışma Kurulu
Scientific and Advisory Board

Prof. Dr. Abdullah KAHRAMAN
Prof. Dr. Adnan SOFUOĞLU
Prof. Dr. Ahmet GÜNEŞ
Prof. Dr. Ayşe Tuba ÖKSE
Prof. Dr. Azmi ÖZCAN
Prof. Dr. Cevdet KÜÇÜK
Prof. Dr. Chakib BENAFRI
Prof. Dr. Dursun Ali AKBULUT
Prof. Dr. Emre DÖLEN
Prof. Dr. Enis ŞAHİN
Prof. Dr. Enver KONUKÇU
Prof. Dr. Erhan AFYONCU
Prof. Dr. Feridun EMECEN
Prof. Dr. Geza DAVID
Prof. Dr. Halil İNALCIK
Prof. Dr. Heath W. LOWRY
Prof. Dr. İdris BOSTAN
Prof. Dr. İlhan ŞAHİN
Prof. Dr. Kemalettin KUZUCU
Prof. Dr. Maria Pia PEDANİ
Prof. Dr. Mehmet ALPARGU

Prof. Dr. Mehmet BEŞİRLİ
Prof. Dr. Nedim İPEK
Prof. Dr. Olena BAÇİNSKA
Prof. Dr. Osman AKANDERE
Prof. Dr. Osman KÖSE
Prof. Dr. Özer ERGENÇ
Prof. Dr. Rhoads MURPHEY
Prof. Dr. Sabahattin ÖZEL
Prof. Dr. Süleyman BEYOĞLU
Prof. Dr. Tofig MUSTAFAZADE
Prof. Dr. Viktor KIRYUKOV
Prof. Dr. Yuriy KOÇUBEY
Prof. Dr. Yusuf OĞUZOĞLU
Prof. Dr. Yücel ÖZTÜRK
Prof. Dr. Zeynep AHUNBAY
Doç. Dr. Ferhat TURANLY
Doç. Dr. Oleksandr SEREDA
Doç. Dr. Olga MAVRİNA
Doç. Dr. Serkan YAZICI
Doç. Dr. Ümit EKİN
Doç. Dr. Svitlana KAYUK
Doç. Dr. Vyacheslav STANİSLAVSKİY

“Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu - III Bildirileri” başlığını taşıyan bu eserdeki yazıların bilimsel sorumluluğu yazıları kaleme alan bilim insanlarına aittir.

The scientific responsibility of the articles, which take place in this book called “International Symposium on Ghazi Süleyman Paşa and History of Kocaeli - III”, belongs to the researchers.

İÇİNDEKİLER

Sunuş

Açılış Konuşmaları

İbrahim KARAOSMANOĞLU, Kocaeli Büyükşehir Belediye Başkanı

Haluk SELVİ, Düzenleme Kurulu Adına

Açılış Oturumu

Şehir Tarihi Araştırmaları ve Kocaeli

Azmi ÖZCAN

Feridun EMECEN

Erhan AFYONCU

Rhoads MURPHEY

Kapanış Konuşması

Haluk SELVİ

Cevdet KÜÇÜK

Yücel ÖZTÜRK

Mustafa İSEN

SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ

Suzan YILDIZ - Beyza USTAOĞLU

Körfez İlçesi (Kocaeli) Arazi Örtüsü Değişiminin Uzaktan

Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri ile Analizi (1987-2015).....59

Ayşin KONAK

Buzul Çağlarından İtibaren Kocaeli’de Doğal Çevre

Değişimleri ve Kültüre Yansımaları.....79

Engin BEKSAC - Mustafa HATIPLER - Şule NURENGİN BEKSAÇ

Bithynia, Traklar Ve Diğer Balkanlı

Halklar: Trakoloji Bakış Açısından Genel Bir Kimlik Çalışması95

Ali BORA

Kuruluşundan Yıkılışına Kadar Bithynia Krallığı’nın Sınırları Ve Gelişimi 129

Kalin POROZHANOV

Bebrykes At The Sea Of Marmara İn Apollonios Rhodios 149

Hülya BOYANA

Bithynia Bölgesinin Tarihi Ve Kullandıkları Takvim 153

Kemal ÇİBUK

Doğu Marmara'da Ana Tanrıça (Kybele) Kültü Ve Tasvirleri 165

Kurtuluş KIYMET

Hititçe Metinlerde Sakarya Irmağı 193

Kamil DOĞANCI

Geç Antikçağda Hacı Yolu Güzergâhında Bir Merkez: Nikomedia 207

Onur GÜNDAY

Hannibal'in Anadolu'daki Faaliyetleri Ve Libyssa (Gebze?)

Üzerine Bir İnceleme 221

Yüksel GÜNGÖR

İlk Çağ'da Nikomedia (İzmit)'Dan

Hıristiyanlık Tarihine Yayılan Işık: Santa Barbara 237

Neşe Atık

Kocaeli Müzesi'nde Bulunan Korkuluk Babaları 261

Gül GEYİK KARPUZ - Kemal ÇİBUK

Kocaeli Arkeoloji Ve Etnografya Müzesinde Bulunan Cam Bilezikler 283

Özay TİTİZ - Ramazan SAYİM

Kocaeli Müzesi Osmanlı Dönemi Saat Koleksiyonu 297

Zuhal UYKAL - Kayhan AKDENİZ

Kocaeli Müzesi Koleksiyonu Bizans Dönemi Sikkelerinden Örnekler 315

Murat ÖZTÜRK

Bir Roma İmparatorluğu Başkenti Nikomedia 335

Tuna Şare AĞTÜRK

İmparatorluk Başkenti Nicomedia'nın Renkli İhtişamı:

Çukurbağ Kurtarma Kazılarında Ortaya Çıkarılan Görkemli Roma Anıtı 343

Şükran YAŞAR - Muhittin ÇEKEN

Bizans -Arap Mücadelelerinde Kocaeli (Nicomedia) Ve Çevresi 359

Rıdvan GÖLCÜK - Esra KAHRAMAN

Gebze'de Bir Sarnıç 373

Vassil MARKOV

Megalithic And Rock Cut Sanctuaries
Of Anatolia And Of The Balkans: Comparative Analysis..... 387

Sotiriou Konstantinos - ORFEAS

The Illicit Trade Of Antiquities In The Aegean Area..... 391

Ergün LAFLI

Gazi Süleyman Paşa Devri Öncesinde Bizans
Döneminde Kocaeli İli Arkeolojisi Ve Tarihi..... 397

Hüseyin KAYHAN

Haçlı Seferleri Ve İzmit..... 413

Mustafa ÖZTÜRK

Yerel Tarih Ve Şehir Tarihçiliğinin Yeri, Önemi Ve Bugünkü Durumu..... 421

İbrahim ŞİRİN

Kocaeli Şehir Tarihi Literatürüne Eleştirel Bir Bakış..... 427

İlhan ŞAHİN

"İl / El" Kavramı Ve "Kocaeli" 439

Kayrat BELEK

Hoca/Koca Terimi Ve Orta Asya'daki Yansımaları..... 443

Sulayman Turduyevič KAYIPOV

Tarih Ve Birey İlişkilerini Bilimsel İncelemenin Metodolojik
Sorunları Üzerine ("Kocaeli Tarihi Ve Gazi Süleyman Paşa' Örneği)..... 447

Taşpolot SADIKOV - Fatih ÇELİK

Kocaeli Bölgesi Uç Kültürüne Mukayeseli Bir Bakış..... 453

Hasan Basri KARADENİZ

Kuruluş Döneminde Osmanlıların Anadolu'da
Sessiz Yürüyüşü-I (1277-1345) 459

Enver KONUKÇU

Latinlerden Osmanlılara Kefken Ve Çevresi..... 469

Şahin KILIÇ - Raif KAPLANOĞLU

Osmanlı Kuruluş Devrinde Doğu Marmara Kıyılarında Türk İskânı..... 489

Mustafa KESKİN

Gazi Süleyman Paşa'nın Bir Yedigârı: Göyntük 507

Recep YAŞA

Osmanlı Hanedan Mensuplarının Paşa Unvanı
Kullanması Sorunu Üzerine: Alâeddin "Paşa" Ve Süleyman "Paşa" 515

Altay Tayfun ÖZCAN

Codex Hanivaldanus'ta Süleyman Paşa 525

Hüseyin ALGÜL

Osman Gâzi'nin Oğlu Orhan Gâzi'ye Nasihatlerine Tahlilî Bir Bakış 533

Necdet ÖZTÜRK

15. Yüzyıl Osmanlı Kroniklerinde Süleyman Paşa 539

Recep DİKİCİ

Adına Yazılmış Eski Harfli Eserlerde

Gazi Süleyman Paşa Ve Bazı Kocaelili Âlimlerden Nakiller 549

Kenan Ziya TAŞ

Gâzi Süleyman Paşa'nın Kuzey-Batı Anadolu'daki İzleri 569

Veysi AKIN

Osmanlı Kaynak Ve Arşiv Belgelerine Göre

Süleyman Paşa'nın Vefatı Ve Türbesi 577

Zekeriya TÜRKMEN

Rumeli Fatihî Şehzade Süleyman Paşa Ve Mehterin

"Şehzade Süleyman Marşı" Hakkında Bir Değerlendirme 605

Vedat TURGUT

Süleyman Paşa Vakıfları 615

Mustafa GÜLER - Abdullah ÇAKMAK

Vakıf-Şehir İlişkisi Bağlamında İzmit Gazi

Süleyman Paşa Evkafı (XVI. Yüzyıl) 637

Yücel ÖZTÜRK

Gazi Kösemihal'in Menşei İle İlgili Yeni Bir Analiz 661

Dilaver AZİMLİ

Osmanlı Devletinin Tarihinde Kocaelinin Rolüne Dair 689

Ardian MUHAJ

The Hundred Years War And The Ottoman Expansion

In The Balkans In The Second Half Of 14Th Century 697

Ferhat TURANLI

Zaporog Kazaklarının Güney Karadeniz

Sahillerine Düzenledikleri Seferler 703

Ahmet GÜNDÜZ

1561 Tarihli Mufassal Tahrir Defterine Göre

Kocaeli Sancağında Şahıs İsimleri 723

Nurdin USEEV

Xvi. Yüzyılda Kocaeli Bölgesindeki Türkçe Bazı Yer Adlarının
Kültürel Dilbilim Açısından İncelenmesi.....731

Hasan AKYOL

İlkçağ Ve Ortaçağ Seyahatnamelerinde Gebze Ve Çevresi739

ULUSLARARASI
GAZİ SÜLEYMAN PAŞA
VE KOCAELİ TARİHİ
SEMPOZYUMU-III

[KURULUŞUNDAN YIKILIŞINA KADAR BİTHYNİA
KRALLIĞI'NIN SINIRLARI VE GELİŞİMİ]

Ali BORA*

Giriş

Bilindiği gibi MÖ. üçüncü yüzyılın başları, Kuzeybatı Anadolu'da dikkat çekici ivmeyle neredeyse aniden ortaya çıkan bir krallığın oluşumuna işaret etmektedir. MÖ. 301 yılındaki İpsos Savaşı'nın meydana getirdiği ve Büyük İskender'in varisleri arasındaki kargaşayı Asia Minor'un bu bölgesinde iyi değerlendiren Zipoites, Bithynia Krallığı'nın kurucusu olarak ortaya çıkmıştır¹.

Konumuzla ilgili olarak, MÖ. 297 yılı itibarıyla söz konusu olan bu gelişmelerde, Zipoites'in nasıl bir coğrafyaya hükmettiğine dair veriler net değildir. Ancak MÖ. 306 yılından başlayarak güçlü Hellenistik varislerin birbirlerinin ardı sıra aldıkları "βασιλεύς-Basileus-Kral"² unvanından kısa bir süre sonra, Zipoites'in kendisini aynı sıfatla donatarak sürecin büyük güçlerini karşısına almaktan çekinmemesi, oldukça dikkat çekicidir. Durum aynı zamanda Bithynia siyasi oluşumunun belirli bir güce ve dolayısıyla hakim oldukları coğrafyayı koruyabilecek askeri donanımına ulaştığının bir göstergesidir. Aslında Zipoites'e cesaret veren olası gelişmelerden en önemlisi, babası Bas'ın (MÖ. 377-327), Satrap Kalas'a karşı elde ettiği büyük başarı olmalıdır³. Zira Büyük İskender tarafından görevlendirilerek, bölgenin Makedon egemenliğine alınması amacıyla saldıran Kalas, ihtimale MÖ. 333 ile 328 yılları arasında Bas tarafından yenilerek, geleceğin krallığı aleyhine sonuçlar doğurabilecek büyük bir tehlike önlenmiştir⁴.

* Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Ali Bora – aliborabora@bartin.edu.tr.

Bu araştırmanın hazırlanmasında 2015 yılında "Bithynia Bölgesi Tümülüsleri" adı altında tamamlanan Doktora Çalışmamızın ilgili bölümlerinden faydalanılmıştır. Yardımlarından dolayı Kocaeli Üniversitesi Jeoloji Mühendisliği Bölümünde Arş. Gör. MA. Doktorant Yasemin Bora ve meslektaşım Yüksek Lisans Öğrencisi Arkeolog Sıtkı Serkan Güzel'e teşekkürlerimi sunarım.

1 Martin Schottky, "Zipoetes", *BNP*, 15, (2010), s. 935-936.; Stanley Mayer Burstein, *Outpost of Hellenism: The Emergence of Heraclea on the Black Sea*, University of California Press, London, 1974, s. 142-143.

2 Franz Tinnefeld, "Basileus", *BNP*, 2, (2003), s. 521-523.

3 Martin Schottky, "Bas", *BNP*, 2, (2003), s. 516.

4 A. H. M. Jones, *The Cities of the Eastern Roman Provinces*, Clarendon Press, Oxford, 1998, s. 148-150.; Schottky, *Bas*, s.

Krallığın MÖ. üçüncü yüzyılın başlarında kurulmasında, yakın geçmişteki Doidalses (MÖ. 435'ler)⁵ ve Boteiras (MÖ. 430?-377)⁶ gibi yöneticilerin önemli payları olduğu belirtilmelidir. MÖ. 435'lerden itibaren Astakenos Kolpos'un (Sinus Olbianus-İzmit Körfezi) doğu ucunda merkezileşen Bithyn güçleri, onların başarılı yönetimleri aracılığıyla var olmuşlar ve ilerideki güçlü krallığın tohumlarını Kuzeypatı Anadolu topraklarına ekmışlerdir. Bölgede Megara, Kalkhedon ve daha sonra Atina öncülüğünde özellikle Astakos, Olbia ve ihtimalle Megarikon'da devam ettirilmeye çalışılan Grek varlığı, Bithyn güçlerine karşı gittikçe dirençsiz hale gelmiştir⁷. Hatta Astakos kentinin, kısa bir süreliğine de olsa ilk defa Doidalses Döneminde (MÖ. 405) Bithyn kontrolüne geçtiği tahmin edilmektedir⁸.

Bilindiği gibi Bithyn unsuru, akrabaları Thyner ile birlikte MÖ. birinci binin ilk yarısında özellikle günümüzün Kocaeli Yarımadası, bir başka deyişle Astakenos Kolpos (Astakos Körfezi) ile Pontos Euksinos (Karadeniz) arasında kalan coğrafyaya hakimdir (Harita 1)⁹. Onlara Homeros'ta rastlamayışımız¹⁰, fakat buna karşı Herodotos'da özellikle "Βιθυνοί-Bithynialılar" olarak belirli bir etnik unsurun ülkesi şeklindeki referans¹¹, söz konusu toplumun MÖ. yedinci yüzyıl sonları ve altıncı yüzyıldan itibaren ilgili coğrafyada baskın unsurlardan biri olduğunu göstermektedir¹². Bu dönemlerde her ne kadar Kroisos yönetimindeki Lydia hakimiyetinde olsalar da, tıpkı MÖ. 546'dan sonra Pers etkisine karşısında olduğu gibi bağımsızlıklarını nispeten koruyabildikleri dile getirilmektedir¹³. Bununla birlikte sözü edilen dönemde henüz siyasi oluşumunu tamamlamamış olan bu etnik unsurun, erken dönem sınırları konusunda belirsizlik hakimdir¹⁴.

MÖ. 356 yılında doğduğu tahmin edilen Zipoites'in (MÖ. 327-279), yaklaşık otuz yaşlarında tahtı devraldıktan sonra, ilk önemli girişimlerinden birisinin topraklarını genişleterek Bithyn gücünün bölgede pekişmesini sağlamak olduğu bilinmektedir¹⁵. Bu amaçla, Megaralılar tarafından kurulmasından yaklaşık dörtyüz yıl sonra, MÖ. 315'lerde, Kalkhedon ve Astakos'u kuşatma altına almış ve fakat Antigonos Monophthalmos, komutanı Ptolemaios aracılığıyla bu girişimi bir antlaşmayla önlemiştir¹⁶. Başarısız olmakla birlikte bu gelişmeler, Zipoites'in Antigonos güçlerince bir taraf olarak tanındığını ve onun yönetimindeki Bithyn unsurunun Kuzeypatı Anadolu'da önemli bir yaptırıma sahip olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca kısa bir süre ardından kurulacak olan

516.; Memn., XX.

5 Eduard Meyer, "Doidalses", *RE*, 5/1, (1905), s. 1266.; Martin Schottky, "Doidalses", *BNP*, 4, (2004), s. 608.

6 Johannes Kirchner, "Boteiras", *RE*, 3/1, 1897, s. 792.

7 Memn., XX.; Friedrich Karl Dörner, "Astakos", *KIP*, 1, (1964), s. 658.; Walther Ruge, "Astakos", *RE*, II/2, (1896), s. 1774-1775.; Karl Strobel, "Astacus", *BNP*, 2, (2003), s. 187-188.; Johannes Toepffer, "Astakos", *Hermes*, 31/1, (1896), s. 124-136.; Friedrich Karl Dörner, "Olbia", *KIP*, 4, (1972), s. 274.; Walther Ruge, "Olbia", *RE*, 17, (1937), s. 2403-2404.; Strobel, Karl, "Olbia", *BNP*, 10, (2007), s. 82.; Megarikon için bkz., David Asheri, "On the Holy Family of Astakos", *Studien zur Religion und Kultur Kleinasiens: Festschrift für Friedrich Karl Dörner zum 65. Geburtstag am 28. Februar 1976*, Brill, Leiden, 66/1, 1978, s. 93-98.; Arr., *FHG* 592.29; Plin., *Nat.*, V.148.

8 Strobel, *Astacus*, s. 188.

9 Veli Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2001, s. 31.

10 J. A. Cramer, *A Geographical and Historical Description of Asia Minor I*, A. M. Hakkert, Amsterdam, 1971, s. 167.

11 Hdt., I.28, VII.75.; George Long, "Bithynia", *Dictionary of Greek and Roman Geography*, I, (1870), s. 404.

12 Cramer, *Geographical...*, s. 168-169.; Karl Strobel, "Bithynia", *DNP*, 2, (1997), s. 698-700.; Walther Ruge, Eduard Meyer, Karl George Brandis, "Bithynia", *RE*, III/1, (1897), s. 507-515.; Burstein, *Outpost...*, s. 7.

13 Sevin, *Anadolu...*, s. 29-30.

14 Jones, *The Cities...*, s. 165.; Long, *Bithynia*, s. 404-406.; Strobel, *Bithynia*, s. 698-702.; Cramer, *Geographical...*, s. 167-170.; Sevin, *Anadolu...*, s. 31-32.; Hale Güney, "Hellenistik Dönem Öncesi Bithyniada Hellen Kolonileri ve Bithynialılar Arasındaki İlişkiler", *Belleterin*, 78/282, (2014), s. 407-408.

15 Burstein, *Outpost...*, s. 77.; Mehmet Özsait, "Anadolu'da Hellenistik Dönem", *Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi*, 2, (2000), s. 344.; Diod., XIX.60.3.

16 Schottky, *Zipoetes*, s. 935-936.; Alexandru Avram, "The Propontic Coast of Asia Minor", *An Inventory of Archaic And Classical Poleis*, (2004), s. 978.

krallığa ait egemenlik alanının, bu tarih itibarıyla kuzeybatıda Bosphoros'un Anadolu kıyılarına kadar ulaştığını göstermektedir¹⁷.

İpsos Savaşı'nda Antigonos Monophthalmos'un ölmesinden sonra Zipoites'in yeniden harekete geçtiğini ve yükselişte olan bir başka isim Lysimakhos'un, Bithynia'ya olan ilgisini artırdığına şahit olmaktayız. İhtimale MÖ. dördüncü yüzyılın sonlarında Antigonos tarafından ele geçirilerek kendine atfen Antigoneia şeklinde yeniden adlandırılan ve Askania Gölü'nün hemen doğu kıyısında kurulmuş olan Helikore¹⁸ ya da Angkore¹⁹, İpsos Savaşı'ndan sonra bu defa Lysimakhos'un eline geçmiş ve Nikaia (İzmit) ismiyle yeniden kurulmuştur (Harita 1)²⁰. Aynı süreç içerisinde Zipoites'in Astakos kentini ele geçirdiğini ve Kalkedon'u yenilgiye uğrattığı dile getirilmektedir²¹. İhtimale Bithyn güçlerinin bu hamlesi nedeniyle, Makedonların yeni hedefinin Astakos olarak belirlendiği düşünülmektedir²². Nitekim kendisine karşı gönderilen iki generalinin yok edilmesinden sonra, bizzat Lysimakhos ile karşılaşan Zipoites'in, Astakos'un tahrip edilmesi ile sonuçlanan bir mücadelenin kaybeden tarafı olarak nitelendirilemeyecek bir başarı kazandığı söylenebilir²³. Çünkü Lysimakhos'a karşı kazanılan bu zaferlerin ardından, Zipoites'in, MÖ 297 sonbaharında resmen "Basileus" unvanı alarak Bithynia Krallığı'nın kuruluşunu gerçekleştirdiği ve hakimiyetini Lypedron/Lyperos Dağı eteklerinde Zipoition isimli bir kentle taçlandırdığı bilinmektedir²⁴. Fakat söz konusu kentin tartışılmakta olan mevcudiyeti kadar; Nikomedia, Astakos ve dolayısıyla Olbia ile olan olası bağlantıları dile getirilmekte ve konu, güncel çalışmaların henüz doğrulayamadığı bir veri şeklinde hala aydınlatılmayı beklemektedir²⁵.

MÖ. 281 yılında gerçekleştiğini bildiğimiz Kyroupedion (Kyros Ovası) Savaşı'nda Zipoites'in, Lysimakhos karşısında ve Seleukos yanında yer aldığı ve bu ittifakın Bithynia kralına Nikaia kentini kazandırdığını biliyoruz²⁶. Zipoites ardından, elde ettikleri her fırsatta Bithynia aleyhindeki siyasetleri nedeniyle dikkatini kuzeybatıda Herakleia Pontika (Karadeniz Ereğlisi) üzerine çevirmiş, başarısız bir saldırıdan sonra Kieros (Üsküdü) ve Tieion (Hisarözü) kentlerini, ayrıca Thyn Bölgesinin²⁷ bu civardaki topraklarını hakimiyeti altına almıştır²⁸.

17 Cramer, *Geographical...*, s. 167-169.; Jones, *The Cities...*, s. 150-152.

18 Şahin, Sencer, "Hellenistik ve Roma Çağlarında İzmit Nikaia", *Tarih Boyunca İzmit*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, (2004), s. 6.; Steph. Byz., *Ethnic.*, 474.17.; Avram, *Propontic...*, s. 976.

19 Getzel Cohen, *The Hellenistic Settlements in Europe the Islands and Asia Minor*, University of California Press, Los Angeles, 1995, s. 398.

20 Strab., XII.4.7.; David Magie, *Roman Rule in Asia Minor*, Princeton University Press, Princeton, 1950, s. 306-307.; Şahin, *İzmit...*, s. 6.; Christian Marek, *Stadt, Ära und Territorium in Pontus-Bithynia und Nord-Galatia*, Istanbul Forschungen Band 39, Ernst Wasmuth Verlag, Tübingen, 1993, s. 21.; Sviatoslav Dmitriev, "The Last Marriage and the Death of Lysimachus", *GrRomByzSt*, 47, (2007), s. 145.

21 Strobel, *Bithynia*, s. 698.; Strobel, *Astacus*, s. 188.

22 Schottky, *Zipoetes*, s. 935.

23 Schottky, *Zipoetes*, s. 935.; Strobel, *Bithynia*, s. 698.; Burstein, *Outpost...*, s. 84.; B. F. Harris, "Bithynia Roman Sovereignty and Survival Of Hellenism", *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt*, II-7/2, Ed.: H. Temporini, W. Haase, Walter de Gruyter, New York, (1980), s. 861.

24 Memn., XX.; Steph. Byz., *Ethnic.*, 297.1.; Marek, *Stadt...*, s. 21.; Magie, *Roman Rule...*, s. 1196.

25 Cohen, *Hellenistic...*, s. 408-409.; Dörner, *Olbia*, s. 274.; Ruge, *Olbia*, s. 2403.; Paus., V.12.7.; Ptol., *Geo.*, V.1.2.; Mela, I.100; Skylaks, 92-93.; Jones, *The Cities...*, s. 150.; Josef Floren, *Die Griechischen Plastik I Die Geometrische und Archaische Plastik Handbuch der Archaeology*, C. H. Beck'sche VerlagsBuchhandlung, München, 1987.; Toepffer, *Astakos*, s. 136.; Krister Hanell, *Megarische Studien*, A-B Ph. Lindstedts University, Lund, 1934. 121 vdd.

26 Şahin, *İzmit...*, s. 7.; Cohen, *Hellenistic...*, s. 399.

27 Christo Danoff, "Thynoi", *KIP*, 5, (1975), s. 808.

28 Memn., X.; Burstein, *Outpost...*, s. 84.; Murat Arslan, *İstanbul'un Antikçağ Tarihi Klasik ve Hellenistik Dönemler*, Odin Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 231 vdd.; Ali Bora, *Bithynia Bölgesi Tümülüsleri*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015, s. 48.

Zipoites'in yayılmacı politikaları, ilerleyen süreçte Seleukoslar ile olan ittifaklarını bozmuş ve onların hedefi haline getirmiş olsa da, Antiokhos I tarafından üzerlerine gönderilen Hermogenes yönetimindeki ordu, kralın bizzat kendisi ya da oğlunun başında olduğu Bithynia askeri gücü karşısında alışıldık ve ezici bir yenilgiyi tatmaktan kurtulamamıştır²⁹. Daha önce bahsedilen ve hanedanlığın kurduğu ilk kent olarak niteleyebileceğimiz Zipoition'un aslında bu zafer sonrası ortaya çıktığı hakkında alternatif görüşler mevcuttur³⁰.

MÖ. 280 yılından itibaren tahtı devralan Nikomedes I (MÖ. 280-255/250?) kariyerine, kardeşi (Genç) Zipoites ile arasında meydana gelen mücadelelerle başlamıştır³¹. Antiokhos I ile kardeşi arasında meydana getirilen birleşmeye karşı, Kuzey İttifakı üyeleri ve belki de en önemlisi Galatlar ile oluşturduğu ittifaklar ona bir yandan Bithynia tahtını kazandırırken, diğer taraftan MÖ. 278'lerde Krallığın Seleukoslar tarafından tanınması ve istikrarlı bir şekilde büyümesine olanak sağlamıştır³². Bu süreçte konumuz bakımından dile getirilmesi gereken gelişmeleri Thyn Bölgesi, Kieros ve Tieion gibi yerleşimlerin Nikomedes I'e destek vermelerinden dolayı Herakleia Pontika'ya geri verilmesi³³; (Genç) Zipoites'in Herakleia'ya saldırması ve tehlikenin Kuzey İttifakı tarafından önlenmesi³⁴; kendisini kral ilan eden (Genç) Zipoites'in Kalkhedon ve Thrak güçlerini günümüzdeki coğrafi konumunu saptayamadığımız bir mevki olan Phalion'da yok edişi³⁵ ve Nikomedes I'in MÖ. 278 yılından sonra Anadolu'ya davet ettiği Galatlar aracılığıyla taht mücadelesini kazanması gibi başlıklar halinde incelemek mümkündür³⁶.

Sınırlar ile ilgili önemli gelişmelerden birisi, yine Galatların yardımıyla ileride Phrygia Epiktetos adıyla anılmaya başlanacak olan Kuzey Phrygia Bölgesinin Nikomedes I tarafından fethedilmesidir³⁷. Ayrıca güneyde Nikaia kentine kadar olan alanın Bithynia hakimiyetinde pekişmesi sağlanmış ve Galatlar, Halys (Kızılırmak) ile Sangarios (Sakarya) Nehirleri arasına yerleştirilerek Seleukoslara karşı bir önlem alınmıştır (Harita 1)³⁸. Tartışmalı olmakla birlikte konumu belirli olmayan Nikomedeion³⁹ emporionunun onun tarafından oluşturulduğu ve Bithynion (Bolu) kentini Nikomedes I'in kurduğu dile getirilmekte, MÖ 268'lere kadar hakimiyetin güneyde Askania Gölü (İznik Gölü) ile doğuda Ladon Nehrine (Devrek Çayı) kadar ilerlediği belirtilmektedir⁴⁰. Kralın ihtimalle MÖ. 255-250 yılları arasına rastlayan ölümünden önce, MÖ 264 dolaylarında kendi adına Nikomedia kentini kurduğu bilinmekte, aynı konumda bir öncül yerleşim için Zipoites'in yukarıda değinilen tasarrufları tartışılmaktadır⁴¹.

29 Strobel, *Bithynia*, s. 699; Memn., XV, XX.; Arslan, *İstanbul...*, s. 232.

30 Memn., XX.; Cohen, *Hellenistic...*, s. 408.; Bora, *Bithynia Tümülsüleri*, s. 49.; Jones, *The Cities...*, s. 150.

31 Hans Volkman, "Nikomedes", *KIP*, 4, (1972), s. 118-119.

32 Özsait, *Anadolu...*, s. 349.; Arslan, *İstanbul...*, s. 233.

33 Martin Schottky, "Nikomedes I von Bithynia", *DNP*, (2000), s. 930.; Magie, *Roman Rule...*, s. 307.; Bülent Öztürk, "Kuruluşundan Bizans Devri Sonuna Kadar Tios Antik Kenti", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 128, (2008), s. 66.

34 Ruge v.d., *Bithynia...*, s. 515-516.

35 Plut., *Mor.*, 302E.; Arslan, *İstanbul...*, s. 236.

36 Mehmet Ali Kaya, "Keltlerin Anadolu'ya Göçü: Göç Nedenleri, Yolları ve İlk On Yıl", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı*, 13, (2012), s. 6-10.; Magie, *Roman Rule...*, s. 309.; Marek, *Stadt...*, s. 23-24.; Stephen Mitchell, *Anatolia Land Men and Gods in Asia Minor I: The Celts and the Impact of Roman Rule*, Oxford, Clarendon Press, 2001, s. 15-16.; Liv., XXXVIII.16.8-10.; Memn., XIX-XX.

37 Özsait, *Anadolu...*, s. 349.; Schottky, *Nikomedes I...*, s. 930.; Liv., XXXVIII.16.10-15.; Strab., XII.3.7.

38 Kaya, *Keltler...*, s. 9.; Arslan, *İstanbul...*, s. 238.; Strobel, *Bithynia*, s. 699.

39 Cohen, *Hellenistic...*, s. 402.; Steph. Byz., *Ethnic.*, 474.17, 475.19.

40 Jones, *The Cities...*, s. 151.; Cohen, *Hellenistic...*, s. 396.; Magie, *Roman Rule...*, s. 1190.; Paus., VIII.9.7.; Strobel, *Bithynia*, s. 699.

41 Arr., *FHG* 592.28-29.; Memn., XX.; Strab., XII.4.2.; Karş., Paus., V.12.7.; Diod., XIX.60.2-3; Cohen, *Hellenistic...*, s. 400-401.; Karl Strobel, "Nicomedia", *BNP*, 9, (2006), s. 737.

Ardından, Bithynia tahtında gördüğümüz Ziaelas Döneminde (MÖ. 255/250?-230) sınırların nasıl gelişim gösterdiği konusunda çok fazla veri bulunmamaktadır. Fakat Nikomedes I örneğinde gördüğümüz üzere taht mücadeleleri ile başlayan kariyeri içerisinde, Paphlagonia'nın batısında Kressa-Krateia (Gerde/Gökçesu?) adlı kenti ele geçirdiği, Kappadokia'da Ziaela ya da Zela (Zeila-Ziela) isimli bir kent kurduğu düşünülmekte, ayrıca Bithynion (Bolu) yerleşimini onunla ilişkilendiren bazı görüşler dile getirilmektedir⁴².

Prusias I Dönemi (MÖ. 230-182) Bithynia sınırları bakımından oldukça aktif bir süreci kapsar⁴³. MÖ. 227 yılında büyük Rhodos depremi sırasında bu kente yardım ederek iyi ilişkiler kurmuştur⁴⁴. Nitekim Prusias I, MÖ. 220'de Byzantion ile Rhodos arasında, Tyllis Krallığı ve Bosphoros'daki deniz ticaretinden büyük vergiler alınması nedeniyle çıkan savaşta, Byzantion ve Attalos I ittifakına karşı Rhodos'u desteklemiştir⁴⁵. Hemen harekete geçen Bithynia Kralı, savaşın sonunda geri vermek zorunda kalacağı; Bosphoros'un Asia kıyısındaki Hieron'u ele geçirmiş, Zeus Ourios Kutsal alanını yağmalamış ve Mysia'ya doğru genişleyerek topraklarını artırmıştır⁴⁶. Onun zamanında Bithynia Krallığı gücünün önemli ölçüde büyüdüğüne dair bir gösterge olarak, Hellespontos üzerine yaptığı başarılı bir sefer dile getirilebilir. Buna göre, MÖ 216 yılında Hellespontos'da ihtimalle Attalos I'in paralı askerleri olan Galat-Kelt Aiogosagesleri, Ilion gibi önemli kentleri yağmaladıktan sonra Mysia'ya doğru ilerlerken yok ederek bölge kentlerini kurtarmıştır⁴⁷.

I. Makedonia Savaşları sırasında (MÖ. 215-205), kız kardeşi ile evlendiği Philip V'e destek veren Prusias I'in Phonike Antlaşması'ndan önce, MÖ 209/208'lerde Pergamon'a saldırdığı bilinmektedir⁴⁸. MÖ. 216 yılı civarında Attalos I'in eline geçtiği tahmin edilen Kuzey Phrygia (Phrygia Epiktetos) ve/veya Kuzeydoğu Mysia'nın, MÖ. 197/196 ya da MÖ. 190 yılında Prusias I'in yaptığı saldırılar sonucunda Aizanoi ve Kadoi'ye kadar olan kısmının Bithynia Krallığı topraklarına katıldığı dile getirilmektedir⁴⁹. MÖ. 188 Apameia Barışı sürecinde Senato'nun bu toprakları Pergamon Krallığına geri vermesi gerektiği şeklindeki kararına pek aldırmış olmayan Prusias I'in, Eumenes II ile MÖ. 184/183 yıllarında tamamlanacak ve ele geçirdiği toprakları geri vermek zorunda kalacağı mücadele sürecine girmiştir. Bu mücadele MÖ. 186 yılında Lyperos Dağı eteklerinde olduğu söylenen bir savaşla alevlenmiş ve Galat Ortiagon, Hannibal, Philip V ve Prusias I ittifakı karşısında bulunan; Eumenes II, Roma ve destekçileri tarafından kazanılmıştır⁵⁰. Phrygia Epiktetos'un elinden çıkmasına neden olan söz konusu gelişmeler öncesinde, MÖ. 202 yılında Kios

42 Magie, *Roman Rule...*, s. 312, s. 1083, s. 1195.; Cohen, *Hellenistic...*, s. 396, s. 408.; Jones, *The Cities...*, s. 151-152, s. 160-161.; Steph. Byz., *Ethnic.*, 296.9., 383.10-15, 475.15.; Martin Schottky, "Ziaelas", *BNP*, 15, (2010), s. 931.; Cramer, *Geographical...*, s. 210-211.; Friedrich Karl Dörner, "Krateia", *KIP*, 3, (1969), s. 325.; Hans Volkman, "Ziaelas", *KIP*, 5, (1975), s. 1528-1529.

43 Von Geisau, Hans, "Prusias", *KIP*, 4, (1972), s. 11204-1206.

44 Martin Schottky, "Prusias I", *BNP*, 12, (2008), s. 92.; Polyb., V.90.1-2.

45 Arslan, *İstanbul...*, s. 249-269.

46 Von Geisau, *Prusias*, s. 1206.; Schottky, *Prusias I*, s. 92.; Arslan, *İstanbul...*, s. 249-269.; Bora, *Bithynia Tümülişleri*, s. 56.; Polyb., IV.45-52.

47 John Ma, *Antiochos III and the Cities of Western Asia Minor*, Oxford University Press, Oxford, 1999, s. 60.; Mitchell, *Anatolia I*, s. 22.; Polyb., IV.111.1-8.

48 Özsait, *Anadolu...*, s. 353.; Magie, *Roman Rule...*, s. 313, s. 1190.; Ma, *Antiochos III*, s. 12.; Strobel, *Bithynia*, s. 699.

49 Bu sürece ilişkin olaylar ve kronoloji konusunda çeşili görüşler ve kurgular mevcuttur bkz., Christian Habicht, *The Hellenistic Monarchies*, The University of Michigan Press, Ann Arbor, 2006, s. 3-5.; Magie, *Roman Rule...*, s. 313-315.; Ma, *Antiochos III*, s. 60-72.; Özsait, *Anadolu...*, s. 350-355.; Karş., Sencer Şahin, "Phrygia Epiktetos", *AST*, 4, (1986), s. 265-268.; Sviatoslav Dmitriev, "Memnon on the Siege of Heraclea Pontica by Prusias I and the War Between the Kingdoms of Bithynia and Pergamum", *JHS*, 127, (2007), s. 133-138.

50 Christian Habicht, "The Seleucids and Their Rivals", *CAH*, 8, (1989), s. 324-326.; Mitchell, *Anatolia I*, s. 24-25.; Memn., XX.; Corn. Nep., *Hann.*, XIII.10.; Iust., XXII.4.1-10.

(Gemlik) ve Myrleia (Mudanya) kentlerini Philip V aracılığıyla kazanmış ve adlarını Prusias ad Mare ve Apameia Myrleia şeklinde yenilemiştir⁵¹. MÖ. 188 yılında Olympos Dağı eteklerinde kurduğu Prusa kentinde, Hannibal'ın olası katkıları tahmin edilmekte⁵², yine Kartacalı komutanın MÖ. 183 yılındaki ölümü dolayısıyla haberdar olduğumuz Libyssa kentinin bölge sınırları dahilinde olduğu bilinmektedir⁵³.

MÖ. 196-190 arasında doğu ve kuzeydoğuda sınırlarını genişletmiş, Tieion ve Prusias ad Hypios olarak adlandırdığı Kieros'u yeniden topraklarına katmakla birlikte⁵⁴, özellikle Pergamon Krallığı için Philetairos dolayısıyla çok şey ifade ettiğini bildiğimiz Tieion'un, MÖ. 184/183'ten sonra kısa bir süreliğine Eumenes II'ye geri döndüğü düşünülmektedir⁵⁵. Prusias I'in bu süreçte Herakleia Pontika'ya saldırdığını, fakat alamadığını biliyoruz⁵⁶. Aynı şekilde MÖ. 196-183 arasında Bithynia kontrolünde olduğu düşünülen Bithynion'un, Prusias I tarafından kolonize edildiği önermeleri dolayısıyla, kralın bu yerleşimi Kieros, Tieion ve Herakleia Pontika seferleri sırasında ele geçirmiş olabileceği ileri sürülmektedir⁵⁷.

Genel siyasi izlemi, Makedonia yanında ve fakat Pergamon Krallığı, dolayısıyla Roma karşısı bir şekilde gelişme gösteren⁵⁸ Prusias I'in ölümünden sonra, krallık tahtına aynı ismi taşıyan oğlu geçmiştir⁵⁹. Prusias II (MÖ. 182-149) kariyerine, Eumenes II ile ittifak kurarak farklı bir yaklaşımla başlamış, bir tehdit haline gelen Pontos kralı Pharnakes I'e karşı Kappadokia Kralı Ariarathes IV ve Paphlagonia Prensi Morzios ile birlikte mücadele vermiştir. Elde ettiği başarı neticesinde babası zamanında kaybedilen Tieion kentini MÖ. 179'da Eumenes'ten hediye olarak almış ve egemenliğini MÖ. 74 yılına kadar krallığın kuzeydoğu sınırını oluşturacak olan Billaios Nehrine (Filyos Çayı) kadar genişletmiştir⁶⁰. Söz konusu topraklar içerisinde ihtimalle Lysimakhos'un MÖ. 302'de Herakleia Pontika yakınlarında ordusunu topladığı ova olan Salonia (Galat Saloniası) ve Bithynion bölgesi bulunmaktadır⁶¹.

Tahtına geçtiği sırada Perseus'un kız kardeşi ve Philip V'in kızı ile evlenerek babasının Makedon yanlısı tutumunu sürdürmeye çalışmış⁶², MÖ. 168 yılından sonra Roma ile yakınlık kurmuş ve fakat daha sonra Pergamon karşısı siyasete geri dönmüştür⁶³. Nitekim

51 Hansjörg Kalcyc, Friedrich Karl Dörner, "Cius", *BNP*, 3, (2003), s. 370-371.; Sevin, *Anadolu...*, s. 30.

52 Avram, *Propontic...*, s. 975.; Cramer, *Geographical...*, s. 176.; Karl Strobel, "Prusa, Prusa ad Olympos", *BNP*, 12, (2008), s. 91-92.; Cramer, *Geographical...*, s. 175.; Harris, *Bithynia...*, s. 861.; Arr., *FHG* 600.75.; Strab., XII.4.3.; Plin., *Nat.*, V.148.

53 Ruge, Walther, "Libyssa", *RE*, 13/1, (1926), s. 203.; Cramer, *Geographical...*, s. 187.; Arr., *FHG* 600.75a.; Plin., *Nat.*, V.148.

54 Strobel, *Bithynia*, s. 699-700.; Öztürk, *Tios...*, s. 66.

55 Öztürk, *Tios...*, s. 67.; Habicht, *The Seleucids...*, s. 329.

56 Memn., XXVII.; Corn. Nep., *Hann.*, XII.1-5.; Magie, *Roman Rule...*, s. 315.; Habicht, *The Hellenistic...*, s. 10-15.; Saldırının tarihi konusunda farklı görüşler için bkz., Dmitriev, *Memnon...*, s. 133-138.

57 Cohen, *Hellenistic...*, s. 395-397.; Plin., *Nat.*, V.149.; Strab., XII.47.; Bithynion ile ilgili, özellikle Hadrian Döneminde, Antinoos aracılığıyla ilişki kurulmaya çalışılan Yunanistan'ın Arkadia Bölgesindeki Mantinea kentinin, yörede bir kolonizatör olarak anıldığından söz edilmelidir. David, S. Potter, *The Roman Empire at Bay AD 180-395*, Routledge, London, 2004, s. 42-43.; Caroline Vout, "Antinous, Archaeology and History", *JRS*, 95, (2005), s. 80-83.; Christopher P. Jones, *New Heroes in Antiquity from Achilles to Antinoos*, Ed. G. W. Bowersock, Revealing Antiquity 18, Harvard University Press, Cambridge-Massachusetts, 2010, s. 78-79.; Paus., VIII.9.7-8. Bununla birlikte Bithynion ile Mantinea arasında tartışılmakta ve pek ihtimal verilmeyen olası ilişkilere rağmen, yerleşimin MÖ. yedinci yüzyıl gibi erken tarihlerde var olduğuna dair arkeolojik buluntuların söz konusu olduğu vurgulanmalıdır. Bedri Yalman, "Bolu Hisartepe Kazısında Bulunan Tapınak Kalıntısı", *TTK*, 9, (1986), s. 499.

58 Strobel, *Bithynia*, s. 699-700.; Schottky, *Prusias I*, s. 92-93.; Habicht, *The Seleucids...*, s. 325-328.

59 Jones, *The Cities...*, s. 152.; Schottky, *Prusias II*, s. 93.

60 Cramer, *Geographical...*, s. 207-208.; Habicht, *The Seleucids...*, s. 328.; Özsait, *Anadolu...*, s. 354.; Öztürk, *Tios...*, s. 67.; Polyb., XXV.2.

61 Helen S. Lund, *Lysimachus A Study in Early Hellenistic Kingship*, Routledge, London, 2002, s. 75.; Strobel, *Bithynia*, s. 699.; Öztürk, *Tios...*, s. 67.; Cohen, *Hellenistic...*, s. 395-397.; Strab., XII.4.7.

62 Magie, *Roman Rule...*, s. 306-307., s. 1189-1190.; App., *Mithr.*, XII.1.2.; Liv., XLII.12.3.

63 Harris, *Bithynia...*, s. 862-866.; Özsait, *Anadolu...*, s. 355.; Bora, *Bithynia Tümülüsleri*, s. 63.

Prusias II, MÖ. 157/156 tarihinde çıktığı sefer ile Attalos II üzerine saldırmış, Pergamon'u kuşatmış, Elaia, Thyateira, Temnos gibi yerleşimleri yağmalamış ve Asklepios'un kült heykelini Bithynia'ya getirmiştir⁶⁴. Attalos II'nin durumu bildirmesi üzerine önlem alan Roma ve Pergamon birlikteliğinin, MÖ. 154 yılında Prusias II ile bir antlaşma yaparak bölgenin güneybatısında bulunan Apollonia (Gölyazı) kentini elde ettikleri düşünülmektedir (Harita 1)⁶⁵.

Bithynia hanedanları arasında bir sonraki temsilci olan Nikomedes II Epiphanes'in (MÖ. 149-127), MÖ. 156 yılında Roma'da Bithynia elçileri arasında bulunurken gelişen olaylar sonrasında, babası Prusias II ile arası bozularak Roma ve Pergamon desteğiyle tahta geldiği bilinmektedir⁶⁶. Özellikle Roma ve Pergamon yanında yer alan ılımlı siyaseti nedeniyle, kendisinden önceki Bithynia krallarından önemli ölçüde ayrılmaktadır. Konumuz bakımından Nikomedes II'nin önemini, MÖ. 133'lerde başladığını bildiğimiz Aristonikos Ayaklanması'nda, Roma lehine verdiği destek oluşturmaktadır⁶⁷. Aynı zamanda Attalos III dolayısıyla, Pergamon Krallığı'nın Roma'ya devredilmesi ve buna bağlı olarak Asia Eyaleti'nin oluşum sürecinde, Rhyndakos Nehrinin (Orhaneli Çayı) söz konusu coğrafya ile Bithynia arasında bir sınır niteliğinde belirlenmesi oldukça önemlidir⁶⁸. Ayrıca Nikomedes II'nin, MÖ. 129'da bastırılan ayaklanmaya karşı verdiği destekler aracılığıyla krallık topraklarına, Phrygia Epiktetos'un bazı bölümlerini kazandırdığı tahmin edilmekte, Bithynia'da konumu belirlenemeyen Epiphaneia isimli bir kent kurmuş olabileceği belirtilmektedir⁶⁹.

Nikomedes III Euergetes Dönemi (MÖ. 127-94), bölge sınırları bakımından hareketli bir sürece işaret eder. MÖ. 109/108 yıllarında Pontos Kralı Mithridates VI ile birlikte Paphlagonia Bölgesini kendi aralarında paylaşarak bu coğrafyadaki egemenliklerini genişletmişler, Nikomedes III Bithynia'nın doğusunda bulunan Timonitis Bölgesini ele geçirmiştir⁷⁰. Hatta, söz konusu politikasının Roma tarafından engellenmemesi amacıyla, bir oğlunun ismini Pylamenes şeklinde değiştirerek Paphlagonia tahtına oturtmuş ve fakat durumun anlaşılması üzerine MÖ. 96 yılında eski sınırlarına geri dönmesi istenmiştir⁷¹.

MÖ. 104 yılında Roma, Bithynia Krallığı'ndan Germen Kimbrilere karşı yardım istemiş fakat Nikomedes III, ülkesinin onlar tarafından bir köle pazarı haline getirilmesi ve düştüğü zor ekonomik koşulları nedeniyle bu isteği reddetmiştir⁷². MÖ. 103/102 yıllarında

64 Özsait, *Anadolu...*, s. 355-356.; Arslan, *İstanbul...*, s. 296-297.; Magie, *Roman Rule...*, s. 316, s. 1197.; App., *Mithr.*, XII.1.3.; Diod., XXXI.35.1.; Polyb., XXXII.15.1-15.

65 Mustafa Şahin, *Gölyazı/Apollonia Kültür Envanteri*, Beika, Bursa, 2014, s. 9.; Arslan, *İstanbul...*, s. 298-300.; Harris, *Bithynia...*, s. 863.; Cohen, *Hellenistic...*, s. 393-395.; Jones, *The Cities...*, s. 153.; Bora, *Bithynia Tümümlüleri*, s. 64.

66 Magie, *Roman Rule...*, s. 317-318.; Martin Schottky, "Nikomedes II Epiphanes", *DNP*, (2000), s. 932.

67 Iust., XXXVII.1-4.; Strab., XIII.4.2.; Strobel, *Bithynia*, s. 699.; Şahin, *Phrygia...*, s. 266-268.; Mehmet Ali Kaya, "Anadolu'da Roma Eyaletleri: Sınırlar ve Roma Yönetimi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 38, (2005), s. 15-16.; Habicht, *The Seleucids...*, s. 378-380.

68 Plin., Nat., V.140-142.; Sevin, *Anadolu...*, s. 31-34.; Ruge v.d., *Bithynia...*, s. 524-525.; Şahin, *Phrygia...*, s. 268.; Marek, *Stadt...*, s. 58.; Jones, *The Cities...*, s. 87, 153, 164-165.; Magie, *Roman Rule...*, s. 302.; Mitchell, *Anatolia I*, s. 235.; Özsait, *Anadolu...*, s. 360-363.

69 Arslan, *İstanbul...*, s. 300-305.; Murat Arslan, *Mithradates VI Eupator Roma'nın Büyük Düşmanı*, Odin Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 69-70.; Karş., Schottky, *Nikomedes II...*, s. 932.; Cohen, *Hellenistic...*, s. 397.; Steph. Byz., *Ethnic.*, 274.19.

70 Hind, John G. F., "Mithridates", *CAH*, 9, 1992, s. 141.; Arslan, *Mithradates VI...*, s. 92-93.; Magie, *Roman Rule...*, s. 197, s. 318-319.; Iust., XXXVII.4.1-10., XXXVIII.1-5.

71 Magie, *Roman Rule...*, s. 196, s. 1093., s. 1098-1099.; Arslan, *İstanbul...*, s. 101-102.; Arslan, *Mithradates VI...*, s. 94.; Hind, *Mithridates*, s. 141.; Iust., XXXVII.4.

72 Andrew Lintott, "The Roman Empire and Its Problems in the Late Second Century", *CAH*, 9, (1992), s. 34-35.; Hind, *Mithridates*, s. 140.; Harris, *Bithynia...*, s. 864.; Mitchell, *Anatolia I*, s. 30.; Schottky, *Nikomedes III...*, s. 932.; Diod.,

Kappadokia Bölgesini işgal etme çabalarını, Ariarathes VI'nun eski karısı ve Mithridates VI Eupator'un kız kardeşi olan Laodike ile evlenerek meşru göstermeye çalışmıştır⁷³.

Nikomedes IV Philopator (MÖ. 94-74), Bithynia Krallığı'nın son temsilcisi olarak karşımıza çıkar. Senato tarafından onanmasıyla başlayan kariyeri, Roma ve Mithridates VI gibi güçlerin içerisinde bulunduğu ve üvey erkek kardeşi Sokrates Khrestos ile aralarında meydana gelen bir taht kavgasıyla devam etmiştir⁷⁴. MÖ. 91 itibariyle Pontos kralı aracılığıyla Bithynia'ya hakim olan Sokrates'in, Roma'nın desteğini alan Nikomedes IV'ün karşısında tutunamadığı bilinir⁷⁵. Ardından Amastris kentine kadar olan Pontos topraklarını Manius Aquillius desteğiyle ve Bithynion'dan harekete geçirdiği ordusuyla ele geçirse de⁷⁶; I. Mithridates Savaşı'nın (MÖ. 89-85) en önemli nedenlerinden birisini oluşturan bu gelişmeler neticesinde Nikomedes IV'ün krallığı, MÖ. 85 yılındaki Dardanos Barışı'na kadar Mithridates VI hakimiyetine girmiştir⁷⁷. MÖ. 84 yılı itibariyle Sulla tarafından tahtına yeniden kavuşturulan Nikomedes IV, ölümüne kadar iktidarda kalmış ancak Bithynia, Roma ile Mithridates VI arasındaki mücadelelerden oldukça fazla zarar görmüştür⁷⁸.

Nitekim MÖ. 74 yılı sadece Nikomedes IV'ün değil aynı zamanda Zipoites tarafından kurulan krallığın da sonuna işaret etmektedir. Zira bilindiği gibi son kral, ülkesini Attalos III örneğindeki gibi Roma'ya vasiyet etmiş, ancak alışık olunduğu üzere, krallık üzerinde hak iddia eden yeni bir varis ortaya çıkmıştır⁷⁹. 3. Mithridates Savaşı'nın başlangıcına denk gelen gelişmelere göre Pontos kralı ile akraba olan bu kişinin, Bithynia tahtı üzerindeki hakkının onanması amacıyla Roma Senatosuna yaptığı başvuru reddedilince, dayısı olan Mithridates VI Eupator'a sığındığı dile getirilmektedir⁸⁰. İhtimalle bu durumun Pontos tarafından Roma aleyhine kullanılmasını önlemek ve onlar için gerek askeri ve gerekse ekonomik bakımdan çok önemli olan Bithynia'ya bir an önce hakim olmak amacıyla, Asia Valisi Marcus Iunius Iuncus Provincia Bithynia Eyaleti'ni düzenlemek, hemen ardından ise Marcus Aurelius Cotta Bithynia Valisi olarak MÖ. 74/73 yılında Senato tarafından resmen görevlendirilmiştir⁸¹.

Aslında bölgenin Roma hakimiyetine girmesiyle ilgili planlar, ihtimalle Nikomedes IV iktidarının başlangıcından beri yapılmaktaydı. Zira, tahta geçirecek herhangi meşru varisinin olmaması nedeniyle, MÖ. 80'lerde Bithynia'da bulunan ve Nikomedes IV ile oldukça yakın ilişkiler kuran Caesar'ın asıl amacının bu olduğu düşünülmekte, dolayısıyla Caesar ve Nikomedes IV arasında antik dedikodular ve/veya cinsel ilişkilere yansıyan hatıraların, Bithynia Krallığı'nın yıkılmasında bir etkisinin olabileceği tahmin edilmektedir⁸². Ardından, Bithynia Eyaletinin kurulması dolayısıyla önemli bir tehlike

XXXVI.3.1.

73 Arslan, *Mithradates VI...*, s. 97.; Magie, *Roman Rule...*, s. 318-319.; Hind, *Mithridates*, s. 141.

74 Strobel, *Bithynia*, s. 700.; Harris, *Bithynia...*, s. 865.; Magie, *Roman Rule...*, s. 319.; App., *Mithr.*, XII.II.10.

75 Özsait, *Anadolu...*, s. 362.; Arslan, *İstanbul...*, s. 106-107.; Schottky, *Nikomedes IV...*, s. 932.; Hind, *Mithridates*, s. 143.

76 Hind, *Mithridates*, s. 145.

77 Strobel, *Bithynia*, s. 700.; Arslan, *Mithradates VI...*, s. 127-159.

78 Magie, *Roman Rule...*, s. 318-320.; Harris, *Bithynia...*, s. 867-869.

79 Özsait, *Anadolu...*, s. 362.; Schottky, *Nikomedes IV...*, s. 932.

80 Arslan, *Mithradates VI...*, s. 305.; Magie, *Roman Rule...*, s. 1200.

81 Harris, *Bithynia...*, s. 867-869.; Kaya, *Anadolu...*, s. 14-15.; Kamil Doğanç, *Roma Principatus Dönemi (M.Ö. 27-M.S. 284) Bithynia Eyaleti Valileri (Prosopografik Bir İnceleme)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007, s. 69.; Bora, *Bithynia Tümülüsleri*, s. 71.

82 Tonnes Bekker-Nielsen, *Urban Life and Local Politics in Roman Bithynia the Small World Of Dion Chrysostomos*, Danish National Research Foundation's Centre for Black Sea Studies (BSS), Aarhus University Press, Aarhus, 2008, s. 27-28.; Josiah Osgood, "Caesar and Nicomedes", *CIQ New Series*, 58, (2008), s. 687-691.; Arslan, *Mithradates VI...*, s. 283.; Magie, *Roman Rule...*, s. 319-320.; Suet., *Iul.*, I.II, I.XLIX.1-4; Cass. Dio, XLIII. 20. 1-4.

altında kalan Mithridates VI'nın hemen harekete geçerek savaş ilan ettiği bilinmektedir. MÖ. 73 yılında Bithynia'yı neredeyse dirençsiz bir şekilde ele geçiren Pontos güçleri ile Roma arasında, yaklaşık on yıl sürecek ve Pompeius tarafından çözüme kavuşturulacak olan mücadeleler devam etmiştir⁸³.

Değerlendirme

Bithynia Krallığı'nın son bulduğu ve Nikomedes IV'ün vasiyeti dolayısıyla Roma'ya bırakılan toprakların MÖ. 74 yılında Provincia Bithynia Eyaleti olarak sahip olduğu sınırları net bir şekilde saptamak için gereken verilerin yetersizliği ortadadır⁸⁴. Ancak, yukarıda bahsedilen tarihsel süreç, coğrafik ve topografik özellikler aracılığıyla ikiyüz yıldan fazla bir süreci kaplayan Bithynia Krallığı topraklarının Zipoites ile Nikomedes IV Philopator dönemleri arasında (MÖ. 297-MÖ. 74) nasıl gelişim gösterdiğini en azından genel hatlarıyla belirlemek mümkün görünmektedir⁸⁵.

Bithynlerin Anadolu toprakları ile tanıştıkları tahmin edilen MÖ. birinci binin ilk yarısında, akrabaları Thynler ile birlikte Astakenos Kolpos (Astakos Körfezi) ile Pontos Euksinos (Karadeniz) arasında kalan Koçaeli Yarımadası'na yerleştikleri genel kabul görmektedir⁸⁶. Kendilerinden önce Bebryklerin hakim olduğu bu coğrafyanın⁸⁷ Bithynia adıyla anılmaya başlanmasına ilk defa Herodotos tanıklık eder⁸⁸. MÖ. altıncı yüzyıl sürecine tekabül eden bu gelişmelerin ardından, özellikle MÖ. beşinci yüzyıl sonlarından başlayan ani yükseliş, MÖ. erken üçüncü yüzyılda Bithynia Krallığının resmen başladığı bir süreçte işaret etmektedir⁸⁹. Ek olarak Bithynlerin, Thrakia ve/veya Makedonia sınırlarındaki Maediler ile olan yakın bağları, MÖ. dördüncü yüzyılın ikinci yarısında Büyük İskender tarafından da oldukça iyi biliniyor olmalıdır⁹⁰. Zira ünlü Makedon kralının MÖ. 340 yılında Aleksandropolis adıyla kurduğu ilk yerleşimin, onların topraklarında oluşturulduğu ve bu halkın tartışılan bir süreçte Anadolu'ya göçtüğünden sonra Maedo-Bithynler şeklinde anıldıkları dile getirilmektedir⁹¹.

Bithynia'nın güneybatı sınırının MÖ. 133-129 yılları arasında Rhyndakos Nehri ile belirlendiğine daha önce değinilmiştir⁹². Ayrıca Artynia (Ulubat) Gölü kuzeydoğusunda kurulmuş olan Apollonia kentinin, bu dönemde Attaloslar ile güçlü bağları olmakla beraber Asia ile Bithynia Bölgeleri arasında, Odryses (Nillüfer) ve Makestos (Susurluk) Çayları ile birlikte belirleyici coğrafik konumu dikkat çekicidir (Harita 1)⁹³. Bu bölgenin

83 Magie, *Roman Rule...*, s. 321-351.; Özsait, *Anadolu...*, s. 361-366.; Hind, *Mithridates*, s. 129-164.; Bora, *Bithynia Tümülüsleri*, s. 71-76.

84 Jones, *The Cities...*, s. 165.; Long, *Bithynia*, s. 404-406.; Strobel, *Bithynia*, s. 698-702.; Sevin, *Anadolu...*, s. 31-32.; Güney, *Hellenistik...*, s. 407-408.

85 Sevin, *Anadolu...*, s. 45. Yazar, bölge sınırlarının belirlenmesinde fiziksel coğrafya koşullarının önemini vurgulamaktadır.; Bora, *Bithynia Tümülüsleri*, s. 15-16.; Cohen, *Hellenistic...*, s. 60-63.; Strobel, *Bithynia*, s. 698.

86 Cohen, *Hellenistic...*, s. 60.; Ruge v.d., *Bithynia...*, s. 507-510.; Cramer, *Geographical...*, s. 167-170.; Skylaks, 92-93.

87 Ziegler, Konrat, "Bebrykes", *KIP*, 1, (1964), s. 851.; George Long, "Bebryces", *Dictionary of Greek and Roman Geography*, I, (1870), s. 384.; Sevin, *Anadolu...*, s. 30.; Apoll. Rhod., *Argon.*, II.1-40, 90, 110; Apollod., *Bibl.*, I IX.19-21.; Strab., XII.3.3., XIII.1.8., XIV.5.24.; App., *Mithr.*, XII.1.

88 Güney, *Hellenistik...*, s. 408.; Long, *Bithynia*, s. 404.; Hdt., I.28, VII.75.

89 Güney, *Hellenistik...*, s. 426.; Schottky, *Zipoetes*, s. 935.

90 G. Mihailov, "Thrace Before the Persian Entry into Europe", *CAH*, 3/2, (1991), s. 601-602.; Cohen, *Hellenistic...*, s. 82.

91 Sevin, *Anadolu...*, s. 15-16.; Lund, *Lysimachus...*, s. 19, s. 174.; Strab., VII.3.2., VII.5.7.

92 Sevin, *Anadolu...*, s. 31-34.; Plin., *Nat.*, V.140-142.

93 Apollonia'nın Asia, Mysia ve Bithynia arasındaki konumu hakkında bkz., Şahin, *Gölyazı/Apollonia...*, s. 9-11.; Serdar Aybek, Ali K. Öz: "Preliminary Report of the Archaeological Survey at Apollonia ad Rhyndacum in Mysia", *Anadolu/Anatolia*, 27, (2004), s. 1-4.; Serdar Aybek, Ali K. Öz: "Apollonia Ad Rhyndacum (Gölyazı) ve Ulubat Gölü Çevresi Yüzye Araştırması 2006 Yılı Raporu", *AST*, 25/1, 2008, s. 285-287.; Cohen, *Hellenistic...*, s. 393-395.; Jones, *The Cities...*, s. 152-153.; Doğanç, *Roma...*, s. 91.

Bithynia Krallığı lehine bir takım fetih faaliyetlerine konu olması Prusias I'in MÖ. 216 Hellepontos ve MÖ. 208 Pergamon saldırıları, MÖ. 202 Kios ve Myrleia'nın, MÖ. 197-190 arasında Kuzey Phrygia'nın (Phrygia Epiktetos) elde edilmesi, MÖ. 188 Prusa'nın kuruluşu gibi gelişmelerde takip edilebilmektedir⁹⁴. MÖ. 183'te Roma'nın destek verdiği Pergamon lehine yaşananlar nedeniyle Epiktetos bakımından sekteye uğrayan krallığın güney-güneybatı siyaseti⁹⁵, Prusias II zamanında Pergamon'un da dahil olduğu pek çok bölge kentinin yağmalanmasıyla devam etmiş ve MÖ. 154'te Apollonia'nın Pergamon eline geçmesiyle sonuçlanmıştır⁹⁶. Plinius'un verdiği ayrıntılı bilgi⁹⁷ dolayısıyla nispeten daha güvenle hareket edebildiğimiz bölgenin bu kesiminde, Strabon'un işaret ettiği sınır olan Olympos Dağı hattının⁹⁸ genişlediği ya da bu amaçla güneybatıya doğru zorlandığı söylenebilir⁹⁹. Dolayısıyla Nikomedes II Epiphanes Dönemine rastlayan Asia Eyaleti oluşum süreci içerisinde, Rhyndakos'un bölge için belirleyici coğrafi bir unsur ve bir sınır olarak seçilmesi ihtimalle bu gelişmelerle birlikte, Prusias I ve Prusias II'nin yayılmacı politikalarının sonuçlarıyla ilgili olmalıdır¹⁰⁰.

Bithynia güney sınırı hakkındaki veriler daha belirsizdir. Fakat bu alandaki etkinin Zipoites Döneminde ve MÖ. 281 savaşıdan sonra Nikaia'nın alınmasıyla başladığı ortadadır¹⁰¹. Nikomedes I'in Nikaia ve daha güneye doğru genişleyerek Kuzey Phrygia'da tutunmaya çalıştığı tahmin edilmektedir¹⁰². Ayrıca MÖ. 183'lerde elinden çıkmış olsa da, Prusias I Döneminde en geniş sınırlarına ulaşarak¹⁰³ Aizanoi ve Kadoi'ye değin olan toprakların krallığa katılması söz konusudur¹⁰⁴. Nikomedes II Dönemi, Epiktetos'un en azından bazı yörelerinde egemenliğin yeniden kurulduğu bir sürece işaret eder¹⁰⁵. Güney sınırları için belirleyici coğrafi faktörler olarak bu bölgede doğu-batı doğrultusunda uzanan Sangarios Nehri havzasının ve Sündiken Dağları'nın bulunduğu genel kabul görmektedir¹⁰⁶. Ayrıca Rhyndakos sınırı dolayısıyla Nikomedes II Dönemi; Nikaia'nın güneyindeki Otroia kenti ve MÖ. 184/183 dolaylarında Phrygia Epiktetos şeklinde adlandırılarak Eumenes II'ye verilen toprakların, MÖ. 133-129 Pergamon Krallığı'nın yıkılışı ve Asia Eyaleti'nin oluşum sürecinden sonraki durumunun belirlenmesi bakımından da önem taşımakta ve olayların MÖ. 74 yılında krallığın yıkılışına kadar olan süreç içerisinde, Bithynler lehine geliştiğine dair olan düşüncemizi güçlendirmektedir¹⁰⁷.

Kuzeybatıda Kalkhedon üzerinde yoğunlaşan ilgilerinin yine Krallığın ilk hanedanı Zipoites'ten beri mevcut olduğu bilinir. Buradaki siyaset MÖ. 315'lerde uygulamaya

94 Ma, *Antiochos III*, s. 12, s. 60-72.; Mitchell, *Anatolia I*, s. 22.; Özsait, *Anadolu...*, s. 350-355.; Kalcyk-Dörner, *Cius*, s. 370-371.; Sevin, *Anadolu...*, s. 30.; Habicht, *The Hellenistic...*, s. 4-5.; Magie, *Roman Rule...*, s. 313-315.; Şahin, *Phrygia...*, s. 265-268.; Dmitriev, *Memnon...*, s. 133-138.; Avram, *Propontic...*, s. 975.; Cramer, *Geographical...*, s. 175-176.; Strobel, *Prusa*, s. 91-92.; Harris, *Bithynia...*, s. 861.

95 Habicht, *The Seleucids...*, s. 324-326.; Mitchell, *Anatolia I*, s. 24-25.

96 Özsait, *Anadolu...*, s. 356.; Arslan, *İstanbul...*, s. 296-300.; Magie, *Roman Rule...*, s. 316 ve s. 1197.; Şahin, *Gölyazı/Apollonia...*, s. 9-10.; Cohen, *Hellenistic...*, s. 393 vdd.; Jones, *The Cities...*, s. 153.

97 Plin., *Nat.*, V.140-142.

98 Strab., XII.4.10, XII.8.1-10, XII.3.7., XII.4.1-4., XII.8.10.

99 Sevin, *Anadolu...*, s. 31-35.; Strobel, *Bithynia*, s. 698-700.

100 Schottky, *Prusias I*, s. 92.; Schottky, *Prusias II*, s. 93.; Jones, *The Cities...*, s. 152-165.; Habicht, *The Seleucids...*, s. 325-383.; Arslan, *Mithradates VI...*, s.63-67.

101 Cohen, *Hellenistic...*, s. 62, s. 398-400.; Şahin, *İzmit...*, s. 7-8.; Schottky, *Zipoetes*, s. 935-936.

102 Schottky, *Nikomedes I...*, s. 930.; Strobel, *Bithynia*, s. 699.; Arslan, *İstanbul...*, s. 237-238.

103 Magie, *Roman Rule...*, s. 314.; Özsait, *Anadolu...*, s. 350.

104 Şahin, *Phrygia...*, s. 265.; Habicht, *The Hellenistic...*, s. 1-12.

105 Arslan, *Mithradates VI...*, s. 69.; Arslan, *İstanbul...*, s. 300.; Karş., Jones, *The Cities...*, s. 152.; Özsait, *Anadolu...*, s. 360.

106 Ruge v.d., *Bithynia...*, s. 507.; Sevin, *Anadolu...*, s. 32.; Şahin, *Phrygia...*, s. 267 vd.; Strobel, *Bithynia*, s. 698.

107 Cohen, *Hellenistic...*, s. 316.; Şahin, *Phrygia...*, s. 265-268.; Karş., Strab., XXII.3.7., XII.4.1., XII.4.5. ve XII.4.7.

geçirilmiş ve Kalkhedon'a kadar olan alana hakim olunmuştur¹⁰⁸. Fakat Byzantion planları, Prusias I gibi güçlü bir krala rağmen Bosphoros'un karşı kıyısına geçmeyi başaramamış görünmektedir¹⁰⁹.

Tarihsel gelişim sürecine göz atıldığında, Bithynia Krallarının özellikle Sangarios (Sakarya) Nehrinin ötesindeki doğu, güneydoğu ve kuzeydoğu topraklarına son derece önem verdikleri ortaya çıkmaktadır. Zipoites'in başlattığı saldırılarda asıl hedef Herakleia Pontika olmakla birlikte başarı yakalanamamış ve fakat Kieros, Tiejion ve Thyn Bölgesi etki altına alınmıştı¹¹⁰. Nikomedes I söz konusu yerleşimleri Herakleia Pontika'ya geri vermekle birlikte, (Genç) Zipoites'in ısrarlı hareketleri sonuç getirmemiş, buna karşın Bithynion'a kadar alanda önemli bir güç niteliğindeki varlıklarını hissettirmişlerdir¹¹¹. Ziaelas'a atfedilen ve bölgenin doğusunda bulunan Krateia, Bithynion ve hatta Kappadokia'daki Zela kentleriyle ilgili bahsedilen olası faaliyetler, aynı amacı kuvvetlendiren diğer verileri oluşturmaktadır¹¹².

Bithynia Krallığı, Tiejion ve artık Prusias ad Hypios olarak anılmaya başlanan Kieros, Bithynion ve yine başarılı olmamakla birlikte Herakleia Pontika üzerindeki emellerinden Prusias I Döneminde de vazgeçmemiştir¹¹³. Nitekim Billaios Nehrine kadar Salonia Ovası çevresinin ve Tiejion'un geri dönüşü Prusias II tarafından gerçekleştirilmiş, Nikomedes III ise Paphlagonia ve Kappadokia'da genişleme faaliyetlerinde bulunmuştur¹¹⁴. Bu noktada Plinius'un bölgenin güneydoğu sınırları bakımından Bithynia ile Galatia arasında akan Hieros ya da Siberis (Girmir-Kirmir) Çayına atf yapması önemlidir¹¹⁵. MÖ. 88 yılında Amnias Vadisinde Mithridates VI Eupator karşısında yaşanan büyük yenilgi, Bithynia Krallığı sınırlarında büyümenin tamamlandığını göstermesi bakımından bir dönüm noktası oluşturur¹¹⁶. Nitekim bundan sonra Krallığın bir Roma Eyaleti vasfında düzenleneceği döneme girilmiştir.

Sonuç

Tüm bunlar eşliğinde coğrafi ve topografik özelliklere göre Bithynia Bölgesinin, kuzeyde Pontos Euksinos (Karadeniz), batıda Bosphoros (İstanbul Boğazı) ve Propontis (Marmara Denizi), güneybatıda Rhyndakos (Orhaneli) Çayı ve Olympos Mysios (Uludağ), güneyde Sangarios (Sakarya) Nehri ve Sündiken Dağları, güneydoğuda Hieros/Siberis (Girmir) Çayı, doğu ve kuzeydoğuda Billaios (Filyos) Çayı'na kadar uzanan bir coğrafyayı tanımladığı söylenebilir (Harita 1)¹¹⁷.

Yerleşim bakımından kuzeybatıda Kalkhedon (Kadıköy), güneybatıda Apollonia (Gölyazı), güneyde Tembris ile Sangarios Nehirlerinin birleştiği ve bir Phrygia kenti olan Dorylaion'un (Şarhöyük) kuzeyi, güneydoğuda Gordiokome (Iuliopolis-Sarılar)¹¹⁸, doğu

108 Schottky, *Zipoetes*, s. 935-936.; Cramer, *Geographical...*, s. 167.; Avram, *Propontic...*, s. 978.; Strobel, *Bithynia*, s. 698.; Strobel, *Astacus*, s. 188.; Arslan, *İstanbul...*, s. 236.

109 Arslan, *İstanbul...*, s. 251-269.; Von Geisau, *Prusias*, s. 92.; Karş., Jones, *The Cities...*, s. 165.

110 Burstein, *Outpost...*, s. 84.; Schottky, *Zipoetes*, s. 935-936.

111 Magie, *Roman Rule...*, s. 307.; Schottky, *Zipoetes*, s. 936.

112 Magie, *Roman Rule...*, s. 1083, s. 1095.; Jones, *The Cities...*, s. 152, s. 420.; Schottky, *Ziaelas*, s. 931.; Cohen, *Hellenistic...*, s. 396.

113 Öztürk, *Tios...*, s. 66-67.; Habicht, *The Seleucids...*, s. 329.; Habicht, *The Hellenistic...*, s. 11 vdd.; Dmitriev, *Memnon...*, s. 133 vdd.; Cohen, *Hellenistic...*, s. 395-397.

114 Özsait, *Anadolu...*, s. 354, s. 360.; Cramer, *Geographical...*, s. 207 vd.; Lund, *Lysimachus...*, s. 75.

115 Sevin, *Anadolu...*, s. 32-33.; Plin., *Nat.*, V.148-150.

116 Schottky, *Nikomedes IV...*, s. 932.

117 Strobel, *Bithynia*, s. 698-702.; Sevin, *Anadolu...*, s. 31.; Bora, *Bithynia Tümülüsleri*, s. 5.

118 Gordiokome/Iuliopolis nekropolünde, MÖ. dördüncü yüzyıl sonlarına tarihlenen buluntular söz konusudur. Kentin

ve kuzeydoğuda Kratea (Gerede-Gökçesu?) ve Tieion (Hisarözü) yerleşimleri, Bithynia'nın limitlerine işaret eden unsurlar olarak dile getirilebilir (Harita 1)¹¹⁹. Bölge kentleri ile ilgili Roma Dönemindeki önemli temsilciler hakkında Plinius'un verdiği bazı ayrıntılara dikkat edilmelidir. Bu süreçte Bithynia ile Pontos Eyaletleri arasındaki sınırları kesin hatlarıyla bilemediğimiz için ünlü tarihçinin Bithynia'nın oniki kenti olarak verdiği isimler, Strabon'a dayanarak Herakleia Pontika'nın batısından başlatılır ve Kalkedon, Nikomedia, Nikaia, Kios (Prusias ad Mare), Apameia, Kaesarea-Germanike, Prusa, Iuliopolis, Bithynium-Klaudiopolis, Kreteia-Flaviopolis, Prusias ad Hypium ve Byzantion şeklinde verilir¹²⁰. Fakat MÖ. 64/63 yılında Pontos ile birleştirilmeden önce, Bithynia Krallığı ile eyalet sınırlarının aynı olduğu doğrultusundaki görüşler¹²¹ ve MÖ. 74 yılında kuzeydoğudaki en son kentin Tieion olduğu verisinden hareketle sınırların buraya kadar genişlediğini söyleyebiliriz (Harita 1)¹²². Ayrıca kimi kaynaklarda Bithynia ile Paphlagonia sınırının Parthenios (Bartın) Çayına kadar uzandığına dair görüşlerin durumu belirginleştirmekle beraber, Tieion kenti ve Billaios Çayının burada daha güçlü bir çerçeve teşkil ettiğini dile getirebiliriz¹²³.

Diğer taraftan özellikle Bosphoros Thrakios'un (İstanbul/Thrakia Boğazı), Byzantion ile Bithynia arasındaki coğrafi sınır niteliği ortadadır¹²⁴. Bu durum, Kalkhedon ile Byzantion'un konumları ve siyasi izlemlerinin antik literatürdeki tezatlığına da yansımaktadır¹²⁵. Benzer şekilde Herakleia Pontika'nın, Bithynia Krallığı için her zaman özel bir hedef oluşturmakla birlikte genelde başarısız saldırılara konu olduğu belirtilmelidir¹²⁶. Ancak doğuda Tieion'un sınır niteliği, Kratea, Kieros ve Bithynion'da söz konusu krallığın baskın etkileri, Herakleia Pontika açısından belirli bir anlam taşıyor olmalıdır¹²⁷.

Dağ, göl, nehir, deniz gibi coğrafi unsurlar ve tarihsel süreç bakımından değerlendirildiğinde; Bithynia Krallığı'nın MÖ. 74 yılı itibarıyla genel olarak yukarıda dile getirilmeye çalışılan sınırlarda etkin olduğu söylenebilir (Harita 1-2).

Son olarak; kuzeydoğuda Paphlagonia ve Pontos, doğu ve güneydoğuda Galatia, güneyde Phrygia Epiktetos ya da Phrygia ve batıda Mysia gibi antik komşu bölgelerle çevrelendiği bilinen Bithynia Bölgesi'nin¹²⁸, çalışmamızda konu edilen kronoloji içerisindeki sınırlarının çeşitli antik literatür bakımından, kendi dönemlerine özgü farklı tanımlar içerdiği ve bu durumun, bölgenin tarihsel süreç içerisinde yaşadığı oldukça dinamik siyasal gelişmelere bağlı olarak şekillenmiş, dolayısıyla farklı dönemlerde farklı nitelikler kazanmış olduğu belirtilmelidir.

çalışmamızda işaret edilen süreçteki ismi hakkında emin olamamakla birlikte (Gordioukome?), MÖ. 1. yüzyılda Augustus'a ithafen adlandırılmadan önce bu konumda bir yerleşimin varlığı düşünülebilir. Bkz., Melih Arslan, Mustafa Metin, Okan Cinemre, Tolga Çelik, Ülkü Devocioğlu, "Juliopolis Nekropolü 2009 Yılı Kurtarma Kazısı", 19, *MÇKKS*, 19, (2011), s. 284.; Melih Arslan, Mustafa Metin, M. Okan Cinemre, Tolga Çelik, Mehtap Türkmen, "Juliopolis Nekropolü 2010 Yılı Kazı Çalışmaları", *MÇKKS*, 20, (2012), s. 170.; Kentin Bithynia Krallığı ile olan ilişkisi, Paphlagonia ve Kappadokia çevresinde Ziaelas, Nikomedes III faaliyetleri hakkında bkz., Magie, *Roman Rule...*, s. 312, s. 318-319, s. 1083, s. 1195.; Jones, *The Cities...*, s. 151-152, s. 160-161.; Hind, *Mithridates*, s. 141.; Arslan, *Mithridates VI...*, s. 94.; Karş., Sevin, *Anadolu...*, s. 39.; Jones, *The Cities...*, s. 165.

119 Jones, *The Cities...*, s. 152-156.; Harris, *Bithynia...*, s. 869-870.; Doğanç, *Roma...*, s. 90-92.; Marek, *Stadt...*, s. 302-303.; Ruge v.d., *Bithynia...*, s. 507-510.

120 Jones, *The Cities...*, s. 154, s. 165.; Plin., *Nat.*, V.143-150.; Harris, *Bithynia...*, s. 880.

121 Jones, *The Cities...*, s. 152-153.; Doğanç, *Roma...*, s. 90-91.

122 Sevin, *Anadolu...*, s. 31-32.; Öztürk, *Tios...*, s. 67.; Jones, *The Cities...*, s. 152-153.; Doğanç, *Roma...*, s. 91.

123 Christian Marek, "Parthenius", *BNP*, 10, (2007), s. 565.; Cramer, *Geographical...*, s. 171.; Magie, *Roman Rule...*, s. 303.

124 Sevin, *Anadolu...*, s. 15-21.; Arslan, *İstanbul...*, s. 25, s. 256.

125 Arslan, *İstanbul...*, s. 12-13, s. 249-269.; Hdt., IV.144.; Burstein, *Outpost...*, s. 70.

126 Dmitriev, *Memnon...*, s. 133 vdd.; Burstein, *Outpost...*, s. 84.; Schottky, *Nikomedes I...*, s. 930.; Magie, *Roman Rule...*, s. 315.

127 Jones, *The Cities...*, s. 152-153.; Sevin, *Anadolu...*, s. 40.; Karl Strobel, "Heraclea Pontika", *BNP*, 6, (2005), s. 152-153.

128 Sevin, *Anadolu...*, s. 31.

İlaveten içerisinde yaşadığımız günümüz coğrafyasının, antik Bithynia Bölgesi ile alakalı bazı modern yerleşimlerinden bahsedebiliriz. Buna göre İstanbul İli Anadolu Yakası ve Kocaeli, Sakarya, Düzce, Yalova İllerinin tümü; Zonguldak ve Bolu İllerinin büyük bir kısmı; Ankara İli Nallıhan İlçesi ve bölgenin doğu sınırını oluşturan Girmir-Kirmir Çayı'nın içerisinde geçtiği Beypazarı İlçesi'nin yaklaşık olarak batı yarısı; Bilecik ve Bursa İllerinin daha ziyade kuzey kesimleri ve Eskişehir İlinin Sündiken Dağları kuzeyinde kalan küçük bir bölümü olmak üzere yaklaşık onbir ilimizin, Antik Bithynia Bölgesi sınırları ile ilişkili olduğunu söyleyebiliriz (Harita 2)¹²⁹.

129 Bora, *Bithynia Tümülüsleri*, s. 5-6.; Sevin, *Anadolu...*, s. 29-41.; Dündar Tokgöz, "İğdır Tümülüs Kazısı Raporu", *TAD*, 22/2, (1975), s. 152.; Ruge v.d., *Bithynia...*, s. 507.; Cramer, *Geographical...*, s. 213.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar ve Kısaltmalar:

- App., *Mithr.*: Appianus, *Appian's Roman History The Mithridatic Wars*, Trans.: Horace White, Ed.: T. E. Page, E. Capps, W. H. D. Rouse, L. A. Post, E.H. Warmington, The Loeb Classical Library, Mammillian Company, New York, 1962.
- Apollod., *Bibl.*: Apollodorus, *Bibliotheca-The Library*, Trans.: J. George Frazer, Ed.: E. Capps, T. E. Page, W. H. D. Rouse, The Loeb Classical Library, William Heinemann, London, 1921.
- Apoll. Rhod., *Argon.*: Apollonios Rhodius, *Argonautica-The Argonautica*, Trans.: R. C. Seaton, Ed.: T. E. Page, W. H. D. Rouse, The Loeb Classical Library, William Heinemann, London, 1912.
- Arr., *FHG.*, Arrianus, *Bithynika Fragments*, Şurada: *Fragmenta Historiæ Graecorum (FHG)*, 3, Ed.: K. Müller, Didot, Paris, 1849.
- Cass. Dio, Cassius Dio, *Rhomaika/Dio's Roman History*, Trans.: Earnest Cary, Ed.: T. E. Page, W. H. D. Rouse, The Loeb Classical Library, The Macmillian Co., New York, 1914.
- Corn. Nep., *Hann.*: Cornelius Nepos, *De Viris Illustratibus/On Great Generals*, Trans.: J. F. Rolfe, The Loeb Classical Library, Harvard University Press, Massachusetts, 1966.
- Diod., Diodorus Siculus, *The Library of History*, Trans.: Russel M. Geer, Harvard University Press, Ed.: T. E. Page, E. Capps v.d., The Loeb Classical Library, Cambridge, 1947.
- Hdt., Herodotos, *Herodot Tarihi*, Çev.: Müntekim Ökmen, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1991.
- Iust., Marcus Iulianus Iustinus, *Epitome of the Philippic History of Pompeius Trogus*, Trans.: J. C. Yardley, R. Develin, Scholar Press, Atlanta, 1994.
- Liv., Livius, *Ab Urbe Condita*, Tras.: B. O. Foster, Ed.: E. H. Warmington, The Loeb Classical Library, William Heinemann, London, 1967.
- Liv., Livius, *Roma Tarihi Şehrin Kuruluşundan İtibaren/Ab Urbe Condita*, Çev.: Sabahat Şenbark, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1992.
- Mela, Pomponius Mela, *Pomponius Mela's Description of the World*, Çev.: F. E. Romer, The University of Michigan Press, Michigan, 1998.
- Memn., Memnon, *Memnon Herakleia Pontike Tarihi (Peri Herakleias - De Rebus Heracleae)*, Çev.: Murat Arslan, Odin Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- Paus., Pausanias, *Description of Greece*, Trans.: W. H. S. Jones, H. A. Ormerod, G. P. Putnam's Sons, Ed.: E. Capps, T. E. Page, W. H. D. Rouse, The Loeb Classical Library, London, 1961.
- Plin., *Nat.*: Plinius, *Natural History*, Trans.: H. Rackham, Ed.: E. Capps, W. H. D. Rouse, L. A. Post, E. H. Warmington, The Loeb Classical Library, William Heinemann, London, 1961.
- Plut., *Mor.*: Plutarkhos, *Moralia*, Trans.: F. C. Babbitt, W. C. Helmbold, Ed.: E. Capps, T. E. Page, W. H. D. Rouse, The Loeb Classical Library, William Heinemann, London, 1967.
- Polyb., Polybios, *Historiai/The Histories*, Trans.: W. R. Paton, Ed.: E. H. Warmington, The Loeb Classical Library, William Heinemann, London, 1968.
- Ptol., *Geo.*: Claudios Ptolemaios, *Claudii Ptolemaei Geographia*, II, Ed.: K. F. A. Nobbe, Leipzig, 1845.
- Skylaks, Pseudo Skylaks, *Periblous*, Çev.: Murat Arslan, Şurada: *Mediterranean Journal of Humanities*, II/1, 2012, 239-257.
- Strab., Strabon, *The Geography of Strabo*, Trans.: H. L. Jones, Harvard University Press, Ed.: T. E. Page, E. Capps v.d., The Loeb Classical Library, Cambridge, 1961.
- Strab., Strabon, *The Geography of Strabo*, Trans.: W. Falconer, The Bohn's Classical Library - G. Bohn, London, 1854.
- Strab., Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII-XIII-XIV)*, Çev.: Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1993.
- Steph. Byz., *Ethnic.*: Stephanos Byzantios, *Stephani Byzantii Ethnicorum Quae Supersunt*, I, Ed.: A. Meineke, Berlin, 1849.
- Suet., *Iul.*: Suetonius, *De Vite Caesarum/Iulius*, Trans.: J. C. Rolfe, The Loeb Classical Library, William Heinemann, London, 1914.

Modern Kaynaklar ve Kısaltmalar:

- Arslan, Murat, *Mithradates VI Eupator Roma'nın Büyük Düşmanı*, Odin Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- Arslan, Murat, *İstanbul'un Antikçağ Tarihi Klasik ve Hellenistik Dönemler*, Odin Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- Arslan, Melih; Mustafa Metin; Okan Cinemre; Tolga Çelik; Ülkü Devocioğlu, "Juliopolis Nekropolü 2009 Yılı Kurtarma Kazısı", 19, *Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu (MÇKKS)*, 19, (2011), s. 271-304.
- Arslan, Melih; Mustafa Metin; M. Okan Cinemre; Tolga Çelik; Mehtap Türkmen, "Juliopolis Nekropolü 2010 Yılı Kazı Çalışmaları", *Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu (MÇKKS)*, 20, (2012), s. 169-188.
- Asheri, David, "On the Holy Family of Astakos", *Studien zur Religion und Kultur Kleinasiens: Festschrift für Friedrich Karl Dörner zum 65. Geburtstag am 28. Februar 1976*, Brill, Leiden, 66/1, (1978), s. 93-98.
- AST, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*.
- Avram, Alexandru, "The Propontic Coast of Asia Minor", *An Inventory of Archaic And Classical Poleis*, Ed.: Mogens Herman Hansen, Thomas Heine Nielsen, Oxford University Press, New York, (2004), s. 974-999.
- Aybek, Serdar; Ali K. Öz, "Preliminary Report of the Archaeological Survey at Apollonia ad Rhyndacum in Mysia", *Anadolu/Anatolia*, 27, (2004), s. 1-25.
- Aybek, Serdar; Ali K. Öz, "Apollonia Ad Rhyndacum (Gölyazı) ve Ulubat Gölü Çevresi Yüzey Araştırması 2006 Yılı Raporu", *Araştırma Sonuçları Toplantısı (AST)*, 25/1, 2008, s. 285-298.
- Bekker-Nielsen, Tonnes, *Urban Life and Local Politics in Roman Bithynia the Small World Of Dion Chrysostomos*, Danish National Research Foundation's Centre for Black Sea Studies (BSS), Aarhus University Press, Aarhus, 2008.
- Bora, Ali, *Bithynia Bölgesi Tümülüsleri*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015.
- BNP, *Brill's New Pauly Encyclopaedia of the Ancient World*.
- BSS, *Danish National Research Foundation's Centre for Black Sea Studies*.
- Burstein, Stanley Mayer, *Outpost of Hellenism: The Emergence of Heraclea on the Black Sea*, University of California Press, London, 1974.
- CAH, *Cambridge Ancient History*.
- CIQ, *Classical Quarterly*.
- Cohen, Getzel, *The Hellenistic Settlements in Europe the Islands and Asia Minor*, University of California Press, Los Angeles, 1995.
- Cramer, J. A., *A Geographical and Historical Description of Asia Minor I*, Amsterdam, A. M. Hakkert, Amsterdam, 1971.
- Danoff, Christo, "Thynoi", *Der Kleine Pauly Lexikon der Antike Auf der Grundlage von Pauly's Realencyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft (KIP)*, 5, Ed.: Konrat Ziegler, Walther Sontheimer, Alfred Druckenmüller Verlag, Stuttgart, (1975), s. 808.
- Dmitriev, Sviatoslav, "The Last Marriage and the Death of Lysimachus", *Greek Roman and Byzantine Studies (GrRomByzSt)*, 47, (2007), s. 135-149.
- Dmitriev, Sviatoslav, "Memnon on the Siege of Heraclea Pontica by Prusias I and the War Between the Kingdoms of Bithynia and Pergamum", *The Journal of Hellenic Studies (JHS)*, 127, (2007), s. 133-138.
- DNP, *Der Neue Pauly Enzyklopadie der Antike*.
- Doğancı, Kamil, *Roma Principatus Dönemi (M.Ö. 27-M.S. 284) Bithynia Eyaleti Valileri (Prosopografik Bir İnceleme)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.
- Dörner, Friedrich Karl, "Astakos", *Der Kleine Pauly Lexikon der Antike Auf der Grundlage von Pauly's Realencyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft (KIP)*, 1, Ed.: Konrat Ziegler, Walther Sontheimer, Alfred Druckenmüller Verlag, Stuttgart, (1964), s. 658.
- Dörner, Friedrich Karl, "Krateia", *Der Kleine Pauly Lexikon der Antike Auf der Grundlage von Pauly's Realencyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft (KIP)*, 3, Ed.: Konrat Ziegler, Walther Sontheimer, Alfred Druckenmüller Verlag, Stuttgart, (1969), s. 325.
- Dörner, Friedrich Karl, "Olbia", *Der Kleine Pauly Lexikon der Antike Auf der Grundlage von Pauly's Realencyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft (KIP)*, 4, Ed.: Konrat Ziegler, Walther Sontheimer, Alfred Druckenmüller Verlag, Stuttgart, (1972), s. 274.

Floren, Josef, *Die Griechischen Plastik I Die Geometrische und Archaische Plastik Handbuch der Archaeology*, C. H. Beck'sche VerlagsBuchhandlung, München, 1987.

Güney, Hale, "Hellenistik Dönem Öncesi Bithynia'da Hellen Kolonileri ve Bithynialılar Arasındaki İlişkiler", *Belleten*, 78/282, (2014), s. 407-435.

GrRomByzSt, *Greek Roman and Byzantine Studies*.

Habicht, Christian, "The Seleucids and Their Rivals", *Cambridge Ancient History (CAH)*, 8, Ed.: A. E. Astin, F. W. Walbank, M. W. Frederiksen, R. M. Ogilvie, Cambridge University Press, Cambridge, (1989), s. 324-387.

Habicht, Christian, *The Hellenistic Monarchies*, The University of Michigan Press, Ann Arbor, 2006.

Hanell, Krister, *Megarische Studien*, A-B Ph. Lindstedts University, Lund, 1934.

Harris, B. F., "Bithynia Roman Sovereignty and Survival Of Hellenism", *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt*, II-7/2, Ed.: H. Temporini, W. Haase, Walter de Gruyter, New York, (1980), s. 857-901.

Hind, John G. F., "Mithridates", *Cambridge Ancient History (CAH)*, 9, Ed.: J. A. Crook, A. Lintott, E. Rawson, Cambridge University Press, Cambridge, (1992), s. 129-164.

JHS, *The Journal of Hellenic Studies*.

Jones, A. H. M., *The Cities of the Eastern Roman Provinces*, Clarendon Press, Oxford, 1998.

Jones, Christopher P., *New Heroes in Antiquity from Achilles to Antinoos*, Ed. G. W. Bowersock, Revealing Antiquity 18, Harvard University Press, Cambridge-Massachusetts, 2010.

JRS, *The Journal of Roman Studies*.

Kalcyk, Hansjörg; Friedrich Karl Dörner, "Cius", *Brill's New Pauly Encyclopaedia of the Ancient World (BNP)*, 3, Ed.: Hubert Cancik, Helmuth Schneider, Brill, Boston, (2003), s. 370-371.

Kaya, Mehmet Ali, "Anadolu'da Roma Eyaletleri: Sınırlar ve Roma Yönetimi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 38, (2005), s. 11-30.

Kaya, Mehmet Ali, "Keltlerin Anadolu'ya Göçü: Göç Nedenleri, Yolları ve İlk On Yıl", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 13, (2012), s. 1-16.

Kirchner, Johannes, "Boteiras", *Paulys Realencyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft (RE)*, 3/1, Ed.: Georg Wissowa, J. R. Metzlersche Buchhandlung, Stuttgart, (1897), s. 792.

KIP, *Der Kleine Pauly Lexikon der Antike Auf der Grundlage von Pauly's Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft*.

Lintott, Andrew, "The Roman Empire and Its Problems in the Late Second Century", *Cambridge Ancient History (CAH)*, 9, Ed.: J. A. Crook, A. Lintott, E. Rawson, Cambridge University Press, Cambridge, (1992), s. 16-39.

Long, George, "Bebryces", *Dictionary of Greek and Roman Geography*, I, Ed.: William Smith, Little Brown and Company, Boston, (1870), s. 384.

Long, George, "Bithynia", *Dictionary of Greek and Roman Geography*, I, Ed.: William Smith, Little Brown and Company, Boston, (1870), s. 404-406.

Lund, Helen S., *Lysimachus A Study in Early Hellenistic Kingship*, Routledge, London, 2002.

Ma, John, *Antiochos III and the Cities of Western Asia Minor*, Oxford University Press, Oxford, 1999.

Magie, David, *Roman Rule in Asia Minor*, Princeton University Press, Princeton, 1950.

Marek, Christian, *Stadt, Ära und Territorium in Pontus-Bithynia und Nord-Galatia*, Istanbulur Forschungen Band 39, Ernst Wasmuth Verlag, Tübingen, 1993.

Marek, Christian, "Parthenius", *Brill's New Pauly Encyclopaedia of the Ancient World (BNP)*, 10, Ed.: Hubert Cancik, Helmuth Schneider, Brill, Boston, (2007), s. 565.

Meyer, Eduard, "Doidalses", *Paulys Realencyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft (RE)*, 5/1, Ed.: Georg Wissowa, J. R. Metzlersche Buchhandlung, Stuttgart, (1905), s. 1266.

MÇKKKS, *Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*.

Mihailov, G., "Thrace Before the Persian Entry into Europe", *Cambridge Ancient History (CAH)*, 3/2, Ed.: J. Boardman, I. E. S. Edwards, N. G. L. Hammond, E. Sollberger, C. B. F. Walker, Cambridge University Press, Cambridge, (1991), s. 591-618.

Mitchell, Stephen, *Anatolia Land Men and Gods in Asia Minor I: The Celts and the Impact of Roman Rule*, Clarendon

Press, Oxford, 2001.

Osgood, Josiah, "Caesar and Nicomedes", *Classical Quarterly New Series (CIQ)*, 58, (2008), s. 687-691.

Özsait, Mehmet, "Anadolu'da Hellenistik Dönem", *Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi*, 2, Haz.: Ali Dinçol et.al., Görsel Yayınlar, İstanbul, (2000), s. 334-378.

Öztürk, Bülent, "Kuruluşundan Bizans Devri Sonuna Kadar Tios Antik Kenti", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 128, (2008), s. 63-78.

Potter, David, S., *The Roman Empire at Bay AD 180-395*, Routledge, London, 2004.

RE, *Paulys Realencyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft*.

Ruge, Walther, "Astakos", *Paulys Realencyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft (RE)*, II/2, Ed.: Georg Wissowa, J. B. Metzlerscher Verlag, Stuttgart, (1896), s. 1774-1775.

Ruge, Walther; Eduard Meyer; Karl George Brandis, "Bithynia", *Paulys Realencyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft (RE)*, III/1, Ed.: Georg Wissowa, J. B. Metzlersche Buchhandlung, Stuttgart, (1897), s. 507-539.

Ruge, Walther, "Libyssa", *Paulys Realencyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft (RE)*, 13/1, Ed.: Wilhelm Kroll, Alfred Druckenmüller Verlag, Stuttgart, (1926), s. 203.

Ruge, Walther, "Olbia", *Paulys Realencyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft (RE)*, 17, Ed.: Wilhelm Kroll, Alfred Druckenmüller Verlag, Stuttgart, (1937), s. 2403-2404.

Sevin, Veli, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I, Türk Tarih Kurumu Basımevi*, Ankara, 2001.

Schottky, Martin, "Nikomedes I von Bithynia", *Der Neue Pauly Enzyklopadie der Antike (DNP)*, 8, Ed.: Hubert Cancik, Helmuth Scheider, Verlag J. B. Metzler, Stuttgart, (2000), s. 930.

Schottky, Martin, "Nikomedes II Epiphanes", *Der Neue Pauly Enzyklopadie der Antike (DNP)*, 8, Ed.: Hubert Cancik, Helmuth Scheider, Verlag J. B. Metzler, Stuttgart, (2000), s. 932.

Schottky, Martin, "Nikomedes III", *Der Neue Pauly Enzyklopadie der Antike (DNP)*, 8, Ed.: Hubert Cancik, Helmuth Scheider, Verlag J. B. Metzler, Stuttgart, (2000), s. 932.

Schottky, Martin, "Nikomedes IV", *Der Neue Pauly Enzyklopadie der Antike (DNP)*, 8, Ed.: Hubert Cancik, Helmuth Scheider, Verlag J. B. Metzler, Stuttgart, (2000), s. 932-933.

Schottky, Martin, "Bas", *Brill's New Pauly Encyclopaedia of the Ancient World (BNP)*, 2, Ed.: Hubert Cancik, Helmuth Schneider, Brill, Boston, (2003), s. 516.

Schottky, Martin, "Doidalses", *Brill's New Pauly Encyclopaedia of the Ancient World (BNP)*, 4, Ed.: Hubert Cancik, Helmuth Schneider, Brill, Boston, (2004), s. 608.

Schottky, Martin, "Prusias I", *Brill's New Pauly Encyclopaedia of the Ancient World (BNP)*, 12, Ed.: Hubert Cancik, Helmuth Schneider, Brill, Boston, (2008), s. 92-93.

Schottky, Martin, "Prusias II the Hunter", *Brill's New Pauly Encyclopaedia of the Ancient World (BNP)*, 12, Ed.: Hubert Cancik, Helmuth Schneider, Brill, Boston, (2008), s. 93.

Schottky, Martin, "Zipoetes", *Brill's New Pauly Encyclopaedia of the Ancient World (BNP)*, 15, Ed.: Hubert Cancik, Helmuth Schneider, Brill, Boston, (2010), s. 935-936.

Schottky, Martin, "Ziaelas", *Brill's New Pauly Encyclopaedia of the Ancient World (BNP)*, 15, Ed.: Hubert Cancik, Helmuth Schneider, Brill, Boston, (2010), s. 931.

Strobel, Karl, "Bithynia", *Der Neue Pauly Enzyklopadie der Antike (DNP)*, 2, Ed.: Hubert Cancik, Helmuth Scheider, Verlag J. B. Metzler, Stuttgart, (1997), s. 698-702.

Strobel, Karl, "Astacus", *Brill's New Pauly Encyclopaedia of the Ancient World (BNP)*, 2, Ed.: Hubert Cancik, Helmuth Schneider, Brill, Boston, (2003), s. 187-188.

Strobel, Karl, "Heraclea Pontika", *Brill's New Pauly Encyclopaedia of the Ancient World (BNP)*, 6, Ed.: Hubert Cancik, Helmuth Schneider, Brill, Boston, (2005), s. 152-153.

Strobel, Karl, "Nicomedia", *Brill's New Pauly Encyclopaedia of the Ancient World (BNP)*, 9, Ed.: Hubert Cancik, Helmuth Schneider, Brill, Boston, (2006), s. 737-739.

Strobel, Karl, "Olbia", *Brill's New Pauly Encyclopaedia of the Ancient World (BNP)*, 10, Ed.: Hubert Cancik, Helmuth Schneider, Brill, Boston, (2007), s. 82.

Strobel, Karl, "Prusa, Prusa ad Olympum", *Brill's New Pauly Encyclopaedia of the Ancient World (BNP)*, 12, Ed.:

- Hubert Cancik, Helmuth Schneider, Brill, Boston, (2008), s. 91-92.
- Şahin, Sencer, "Phrygia Epiktetos", *Araştırma Sonuçları Toplantısı (AST)*, 4, (1986), s. 265-268.
- Şahin, Sencer, "Hellenistik ve Roma Çağlarında İznik Nikaia", *Tarih Boyunca İznik*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, (2004), s. 3-23.
- Şahin, Mustafa, *Gölyazı/Apollonia Kültür Envanteri*, Bebek, Bursa, 2014.
- TAD, *Türk Arkeoloji Dergisi*.
- Tinnefeld, Franz, "Basileus", *Brill's New Pauly Encyclopaedia of the Ancient World (BNP)*, 2, Ed.: Hubert Cancik, Helmuth Schneider, Brill, Boston, (2003), s. 517-524.
- Tokgöz, Dündar, "İğdır Tümülüs Kazısı Raporu", *Türk Arkeoloji Dergisi (TAD)*, 22/2, (1975), s. 151-157.
- Toepffer, Johannes, "Astakos", *Hermes*, 31/1, (1896), s. 124-136.
- TTK, *Türk Tarih Kongresi*.
- Volkman, Hans, "Nikomedes", *Der Kleine Pauly Lexikon der Antike Auf der Grundlage von Pauly's Realencyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft (KIP)*, 4, Ed.: Konrat Ziegler, Walther Sontheimer, Alfred Druckenmüller Verlag, Stuttgart, (1972), s. 118-121.
- Volkman, Hans, "Ziaelas", *Der Kleine Pauly Lexikon der Antike Auf der Grundlage von Pauly's Realencyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft (KIP)*, 5, Ed.: Konrat Ziegler, Walther Sontheimer, Alfred Druckenmüller Verlag, Stuttgart, (1975), s. 1528-1529.
- Von Geisau, Hans, "Prusias", *Der Kleine Pauly Lexikon der Antike Auf der Grundlage von Pauly's Realencyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft (KIP)*, 4, Ed.: Konrat Ziegler, Walther Sontheimer, Alfred Druckenmüller Verlag, Stuttgart, (1972), s. 1204-1206.
- Vout, Caroline, "Antinous, Archaeology and History", *The Journal of Roman Studies (JRS)*, 95, (2005), s. 80-96.
- Yalman, Bedri, "Bolu Hisartepe Kazısında Bulunan Tapınak Kalıntısı", *Türk Tarih Kongresi (TTK)*, 9, Ankara, (1986), s. 435-450.
- Ziegler, Konrat, "Bebrykes", *Der Kleine Pauly Lexikon der Antike Auf der Grundlage von Pauly's Realencyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft (KIP)*, 1, Ed.: Konrat Ziegler, Walther Sontheimer, Alfred Druckenmüller Verlag, Stuttgart, (1964), s. 851.

Harita 1. Bithynia Bölgesi İllüstrasyon Haritası: Hazırlayan: Ali Bora. W.M. Calder, G.E. Bean, 1958; Veli Sevin, 2001 ardından.

Harita 2. Bithynia Bölgesi'nde Günümüz İl Sınırları İllüstrasyon Haritası. Hazırlayan: Ali Bora, W.M. Calder, G.E. Bean, 1958; Veli Sevin, 2001 ardından.